

**Tachtig jaar na de
komst van Hitler.
Het begon met de
Rijksdagbrand.**

pagina 4

**Shahriar Katheri en
het Vredesmuseum in
Teheran.**

pagina 7

**Keti koti: verzoening
met de nakomelingen
van de Surinaamse
slaven.**

pagina 11

Ieder zijn eigen heuvel

Mariken Stolk

“We zijn hier om te blijven en hebben het recht om hier te leven. We willen in vrede samenleven met onze Arabische burenen. Maar als ze ons bedreigen, beschouwen we ze als terrorist en schieten we met scherp.” Aan het woord is Bob Lang, een van oorsprong Amerikaanse jood die sinds zijn zestiende in Israël woont. Nu woont hij met zijn vrouw en hun vier kinderen in Efrata, een Israëlische nederzetting op de Westbank.

Sinds de Zesdaagse Oorlog in 1967 wonen er meer dan 500.000 joden in nederzettingen op de bezette Westbank. Hun aanwezigheid heeft de bewegingsvrijheid van Palestijnen daar aanzienlijk beperkt. Het Israëlische beleid van nederzettingen verdeelt de Westbank in een lappendeken van Israëlische nederzettingen en hun toegangswegen, waartussen Palestijnse dorpen geïsoleerd zijn komen te liggen.

Alle voorzieningen

Bob Lang leidt ons rond door de stad Efrata, gelegen op een heuveltop met uitzicht op Jeruzalem. Daar werken de meeste inwoners van Efrata. Rondom liggen lapjes grond van boeren uit het nabijgelegen Palestijnse dorp. Efrata oogt als een groene, verzorgde stad. Alle voorzieningen zijn aanwezig, zoals een ziekenhuis en scholen. Ook alle dagelijkse boodschappen kunnen worden gedaan. “We hebben hier een supermarkt, waar ook Arabische mensen werken. Er komen zelfs Arabieren uit de omgeving hun boodschappen doen, het is hier voordelig winkelen. Arabieren mogen in onze woonplaats komen, maar ze worden wel gecontroleerd. We hebben hier een paar keer een *drive by shooting* gehad, dus we zijn voorzichtig. Om ons te beschermen gaat Israël binnenkort een muur om de stad heen zetten. De muur op de grens met de Westbank wordt doorgetrokken, om ons bij Israël te voegen. Maar die muur willen we niet. We willen het liefst in vrede samenleven met onze burenen, wij zijn geen obstakel voor vrede, zoals zo vaak wordt gezegd.”

Samen leven

Op een mooi uitzichtspunt van Efrata wijst Bob Lang trots om zich heen. “We hebben heel lang

geen toestemming gekregen om uit te breiden, maar onlangs hebben we groen licht gekregen. Daar verderop zie je dat we aan het bouwen zijn.” Hij ziet dit niet als landjepik. “Het land waar we op hebben gebouwd is van niemand, het staat niet geregistreerd als iemands eigendom. En de

en Joden, samen kunnen leven in één democratisch land. Iedereen zou voor de wet gelijk zijn en we zouden alle voorzieningen delen.” Op de vraag waarom de Palestijnen geen recht op een eigen land hebben, antwoordt hij: “Een twee-staten-oplossing betekent dat de bewoners van de nederzettingen

Daoud Nassar: “We hebben een illegale waterput gegraven, maar het blijft wrang dat de mensen in de nederzettingen zwembaden in hun tuin hebben en wij geen recht hebben op datzelfde water uit onze eigen grond.”

Arabieren hebben er al die tijd niks mee gedaan, nu hebben wij er een mooie stad gebouwd.”

Bob Lang geeft om een goede relatie met zijn Palestijnse burenen, of Arabische burenen zoals hij ze zelf noemt. Maar hij gunt de Palestijnen geen eigen land. “Het zou het beste zijn als de hele Westbank, die wij overigens Judea en Samaria noemen, Israëliisch grondgebied werd. Dan zouden we allemaal, Arabieren

niet meer op de Westbank zouden kunnen leven. Terwijl onze voorouders hier geleefd hebben. Wij hebben evenveel recht op dit land als de Arabieren.”

Tent of Nations

Een heuvel verderop ligt het landbouwterrein van de Tent of Nations, een initiatief van de Palestijnse boer Daoud Nassar. Hij erfde het land van zijn vader, die het weer van zijn vader erfde.

“Mijn grootvader heeft dit land laten registreren in 1916, tijdens de Ottomaanse bezetting. Als je land liet registreren, moest je er ook belasting voor betalen aan de bezetter. Vandaar dat veel mensen ervoor kozen om hun land niet te laten registreren, met als gevolg dat ze wettelijk geen aanspraak kunnen maken op hun land. Gelukkig heeft mijn grootvader zijn land wel geregistreerd.” Het land van Daoud heeft een mooie, strategische ligging op een heuveltop. Vanaf deze top kijk je uit op de nabij gelegen nederzettingen. “Sinds 1991 zitten we in de problemen. Israël wil dit land hebben, voor uitbreiding van de nederzettingen. Sindsdien voeren we rechtszaken. We hebben al 100.000 dollar aan boete moeten betalen.” Het leven wordt Daoud Nassar op alle mogelijke manieren zuur gemaakt. “Wij hebben geen recht om constructies te bouwen op ons terrein. Maar wij ontvangen hier veel internationale vrijwilligers, die ons een tijdje op het land komen helpen, en ook ontvangen we Palestijnse kinderen tijdens zomerkampen. Zij verblijven in tenten en gebouwen. De laatste rechtszaak hierover hebben we verloren. De kans is groot dat de Israël’s binnenkort op ons terrein staan om de tenten en gebouwen te vernietigen.” Maar Daoud is vindig. “Mijn grootvader sloep in grotten op dit terrein. Die gaan we opnieuw inrichten en uitbreiden. Dan kunnen we daar in verblijven. In de winter woon ik nu nog in Betlehem. Maar als Israël de scheidingsmuur tussen Israël en de Westbank doortrekt naar hier, dan blokkeert deze voor mij

Bob Lang legt uit: “Als Israël de scheidingsmuur tussen Israël en de Westbank doortrekt naar hier, dan blokkeert deze voor mij en vele duizenden anderen de weg naar Betlehem.”

en vele duizenden anderen de weg naar Betlehem. En zal ik hier permanent moeten gaan wonen.”

Twee verhalen, twee visies

Ondanks de vernielingen die kolonisten aan zijn terrein hebben aangebracht, zoals het vernietigen van 250 olijfbomen en het blokkeren van de toegangsweg, wil Daoud geen geweld gebruiken in zijn verzet. “Wij weigeren om vijanden van elkaar te worden. Daarom nodigen we ook Israël’s uit om hier te komen, zodat ze er thuis over kunnen vertellen. Wij hebben in het verleden als goede burenen met elkaar samen geleefd in dit gebied, en we moeten hier samen kunnen blijven leven, met dezelfde rechten.” Nu zijn de rechten ongelijk verdeeld. “Wij hebben niet het recht om een waterput te graven, of om ons aan te laten sluiten op het elektriciteitsnet. Dus vangen we zoveel mogelijk regenwater op, hebben we een illegale waterput gegraven en hebben we zonnepanelen geïnstalleerd. Maar het blijft wrang dat de mensen in de nederzettingen zwembaden in hun tuin hebben en wij geen recht hebben op datzelfde water uit onze eigen grond.”

Twee verhalen, twee visies, elk vanaf een andere heuveltop. Toch is er aan beide zijden wel de wil om samen te leven, alleen de manier waarop moet nog gevonden worden. Daoud zegt hierover: “We kunnen pas echt over vrede met elkaar spreken als Israël de militaire bezetting beëindigt. Wij worden nu door hen bezet, en zolang die situatie duurt, staan we niet op gelijke voet met elkaar en heeft het geen zin om over vrede te praten. Maar natuurlijk willen wij ook vrede.” Om de vrede dichterbij te brengen is het nodig dat de bezetting eindigt. Pas dan zal het mogelijk zijn om een brug te slaan tussen beide heuvels.

Bovenstaande reportage schreef Mariken Stolk voor Vredesspiraal als impressie van een solidariteitspelgrimage naar Israël, eind vorig jaar georganiseerd door IKV Pax Christi. De foto's zijn van Johannes Odé.

De komende maanden wordt in Utrecht 300 jaar 'Vrede van Utrecht' gevierd met een groots cultureel programma.

Kom naar de Dom!

Arie de Bruijn

In die fantastische, akoestische ruimte – ik bedoel de Dom van Utrecht – gaat het gebeuren. Op 21 juni 2013 pakt Kerk en Vrede flink uit met een groots opgezet korenfestival Songs of Peace 2013 genaamd, in het kader van Vrede van Utrecht 2013.

De Vrede van Utrecht - een wereldomspannend vredesverdrag – werd in 1713 getekend in Utrecht. In 2013 wordt 300 jaar Vrede van Utrecht groots gevierd. *Stichting Vrede van Utrecht* geeft samen met tal van organisaties vorm aan deze viering met een groots cultureel programma. De activiteiten vinden plaats in de wijken, stad en provincie Utrecht.

Het 'vredesjaar' 2013 is losgebarsten. De programmering van Vrede van Utrecht start op 11 april en loopt tot en met 21 september 2013; van de datum van de tekening van het vredesverdrag tot aan de Internationale Dag van de Vrede. Bij zo'n bijzondere gebeurtenis mag de oudste nog bestaande vredesorganisatie van Nederland *Kerk en Vrede*, opgericht in 1924 natuurlijk niet ontbreken. Het project 'Songs of Peace' dat in 2010 van start ging om de jubileumliedbundel van *Kerk en Vrede* uit 2009 te promoten ('en alle angst voorbij', liederen om vrede) werd de inzet om de Vrede van Utrecht mee te vieren.

Na overleg met de staf en goedkeuring van het bestuur kon in januari 2011 begonnen worden met het project 'Songs of Peace 2013': formeren van een werkgroep, schrijven van een projectplan, een dekkingsplan, werving van fondsen, Utrechtse koren aanschrijven, solist uitnodigen, compositieopdracht geven, locatie vastleggen, nieuwsbrieven schrijven ... Met nog maar vier maanden te gaan komt het korenfestival al aardig in zicht.

Bundeling van vredeszing

Zes fondsen hebben toegezeggen gedaan om dit project van *Kerk en Vrede* financieel te ondersteunen, zodat het nu definitief doorgang kan vinden. Inmid-

dels hebben acht Utrechtse koren – ruim 200 zangers! – hun medewerking toegezegd. Een veelkleurige doorsnede van het korenbestand in Utrecht, van de oud-katholieke Schola cantorum tot De Steegzangers en alles wat daar tussenin zit. De veelkleurigheid van de koren zal zeker doorklinken in het eigen repertoire dat zij ten gehore zullen brengen. Daarnaast zal elk koor ook zingen uit genoemde liedbundel van *Kerk en Vrede*. Uniek, zo'n uitbundige bundeling van vredeszing op één locatie!

De koren krijgen elk 20 minuten om zich te presenteren tussen 17:00 uur en 20:30 uur. Om 21:00 uur is het tijd voor de speciale gast van dit festival, de mezzosopraan *Tania Kross*.

Zij is als operazangeres inmiddels een echte publieksliefeling geworden. Dat blijkt o.a. uit haar vele gastoptredens in programma's als: De Wereld Draait Door, Pauw en Witteman, Verborgen verleden, Vrije geluiden, Opium Night Live, uit haar bijdrage bij de opening van het Stedelijk Museum in Amsterdam en recent uit haar deelname aan het TV-programma: 'Wie is de mol?'

Momenteel produceert Tania ook haar grote droom: Katibu di Shon/Slaaf en Meester, een Papiamentstalige opera (libretto Carel de Hase, muziek Randal Corsen) die naar alle waarschijnlijkheid 1 juli 2013 in de Amsterdamse Stadsschouwburg in première gaat. In november

2013 gaat de opera in première op Curaçao.

Zo krijgt ook de slavernij aandacht. Iets daarvan zal zeker doorklinken in Tania's gastoptreden bij Songs of Peace 2013. Ook zij zal zingen uit de jubileumbundel van *Kerk en Vrede*.

Festivalcompositie

Om het festival nog meer glans te geven heeft *Kerk en Vrede* een speciale festivalcompositie laten schrijven. Een werk dat de apotheose moet worden van de slotmanifestatie van het festival. Na de korenpresentatie en het solo-optreden van Tania Kross komt tot slot alles bij elkaar bij de première van 'Put Peace into each other's hands', Een 'Cantata for Peace' voor koor, solist, samenzang, piano en orgel, gecomponeerd door Aart de Kort. Overigens, op tekst en melodie van lied 25 uit de liedbundel 'en alle angst voorbij'. Al met al zal zeker de helft van deze liedbundel worden uitgevoerd. Goed om ons ook middels onze jubileumbundel uit 2009 in te zetten voor ontwapening en geweldloosheid. Het is haast niet te missen, want 21 juni 2013 is het *Fête de la Musique*, het meest spontane muziekfestival van Nederland. Iedereen kan spelen als artiest, een podium beginnen of gewoon lekker komen kijken.

'Vrede van Utrecht 300 jaar' heeft tegelijkertijd een wijkenprogramma. De stad bruist tijdens het Midzomerweekend op 21, 22 en 23 juni 2013. Overal in Utrecht, in straten en op pleinen, in parken en op bruggen vinden activiteiten plaats om de Vrede van Utrecht te vieren met alle inwoners van de stad. Van Lunetten tot Overvecht en van Kanaleneiland tot in de binnenstad: in alle wijken van Utrecht is het feest. Met andere woorden; Utrecht bruist en swingt dus al op de langste dag!

Kerkennacht

Daarnaast is het in Utrecht ook nog eens Kerkennacht. Een tweejaarlijks oecumenisch evenement. In Nederland, maar ook in diverse andere Europese landen (Duitsland, Oostenrijk, Tsjechië, Polen, België en Denemarken) openen tal van kerken en gebeds-

De mezzosopraan Tania Kross, speciale gast van het Korenfestival. (Foto Dik Nicolai)

huizen in een weekend hun deuren en laten nieuws- en leergierige bezoekers mee genieten van waar zij goed in zijn. In 2007 werd de eerste Nederlandse kerkennacht in Rotterdam gehouden en in 2013 verwachten we dat er ruim 50 steden mee doen, waaronder dus Utrecht. Korenfestival Songs of Peace 2013 valt dus samen met: Vrede van Utrecht 2013, Fête de la Musique en Kerkenacht 2013.

Als dagvoorzitter hebben wij niemand minder dan onze eigen bestuursvoorzitter Henk Baars kunnen vastleggen. Hiermee is de representatie van *Kerk en Vrede* in goede handen. En als zanger van huis uit, zal hij ook met veel passie 'Songs of Peace 2013' presenteren. Daarom nogmaals de uitnodiging aan alle leden van *Kerk en Vrede*:

Kom naar de Dom van Utrecht! En voeg u bij de koren, solisten en bezoekers van Songs of Peace, om samen in de Dom de vrede hoog te houden. Een fantastische gelegenheid om het gedachtegoed van Kerk en Vrede onder de aandacht van een groot publiek te brengen.

De auteur is officemanager van *Kerk en Vrede*. Het programma kort samengevat: 17:00 uur: optreden van acht koren; 20:40 uur: solo-optreden Tania Kross; 21:20 uur: slotmanifestatie.

Het aanstaande korenfestival in Utrecht herinnerde mij aan de oude vraag naar wat muziek kan uitdrukken. Kan muziek tot eer van God zijn? Of in dienst staan van de vrede? In ieder geval heb ik mij er vaak over verbaasd (en verheugd) dat muziek geen haat lijkt te kunnen uitdrukken. Natuurlijk is het mogelijk om een tekst als 'Ik haat Ajacieden' op muziek te zetten, maar dan zijn het de woorden die haat uitdrukken, niet de muziek. Muziek kan wel strijd tot expressie brengen, in de tijd van de romantiek

Muziek zonder haat

deed men dat door twee contrasterende thema's tegenover elkaar te plaatsen en tegen elkaar uit te spelen. Maar dat was steeds een goedaardige strijd, want geen van beide thema's werd vernietigd en aan het eind verzoenden ze zich met elkaar. Zoals Goethe zei naar aanleiding van een strijkkwartet: "man hört vier vernünftige Leute sich untereinander unterhalten".

In de opera 'Aïda' van Verdi komt een mars voor waarin het Egyptische leger triomfantelijk de overwonnen Ethiopiërs als slaven naar Egypte voert. Het is een problematische scène, maar dat is niet de schuld van de marsmuziek, die zou even goed gebruikt kunnen worden bij de finish van de Vierdaagse in Nijmegen. Op 10 februari was er op de televisie

een uitzending over de Ballade no. 1 van Chopin, waarin weer eens duidelijk werd hoeveel verschillende gedachten en gevoelens muziek tot uitdrukking kan brengen: verlangen, verdriet, wanhoop, kracht, tederheid, verbittering, woede. Maar haat was er niet bij. Wat de muziek betreft kunnen we ons dus met een gerust hart aan het korenfestival in Utrecht toevertrouwen. Maar de tekst moeten we in de gaten houden. Alle reden dus om er heen te gaan.

Gerald Russelman

Jan Anne Bos

‘Maak oorlog illegaal!’ en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Het goede nieuws voor een grijze dag

“Zeg morgen eens tegen minstens één persoon, dat de kerken de oorlog illegaal hebben verklaard”. Ik zelf doe dat bv. bij het nummertjesapparaat van de trombosedienst. Of op een bushalte. Bij een stoplicht. Ik gebruik vaak een of andere loze intro: “Mevrouw hebt U vandaag al goed nieuws gehoord, of is het nog zo’n grijze dag?” Zij na diep nadenken: “Het is nog een grijze dag.” Ik: “Maar het goede nieuws is dat de kerken de oorlog illegaal hebben verklaard!” Ik score een prachtige glimlach.

De slogan ‘Maak oorlog illegaal’ moet van alle gebouwen wapperen. Op bruggen en billboards. *Kerk en Vrede* brengt er postzegels voor uit. Kunt u bestellen. Twitter, Retweet en sms het de wereld rond! Zet uw dorp stampvol met spandoeken en regenboogvlaggen om het kleurrijk te onderstrepen.

Op de door Franse kernproeven vergiftigde Zuidzee eilanden moet de leus hangen. Op de Balkan. In Burma. Op blijf-van-mijn-lif-huizen en universiteiten. Op de auto’s van uw bedrijf en uw postpapier. Zet het op de rand van de Euro. Voer het in, in uw bedrijfscultuur: *Maak oorlog illegaal!* En alles wat daartoe leidt natuurlijk ook. Laat het een geweldige campagne worden. Op 21 juni staat er een stampvolle Dom in Utrecht van te zingen.

Wettige plaats

Het basisprobleem is, dat we oorlog en gebruik van geweld een wettige plaats hebben gegeven in onze cultuur. We hebben een aantal criteria bedacht, en als daaraan is voldaan, dan mag het; dan is het vervolgens logisch dat je er een heel bedrijf omheen bouwt om oorlog te *kunnen* uitvoeren. En natuurlijk moet er dan een samenleving zijn, die dat accepteert. En die is er dan ook. Tegen heug en meug, maar toch. En dan zullen er ook mensen moeten zijn, die het klusje willen klaren. En ook die zijn er. Daar is een hele manier van denken en geloven voor opgetuigd. We geloven er inmiddels in dat het niet anders kan; onze cultuur geeft geweld alle ruimte; en we vinden dat normaal. We hebben het daar emotioneel heel slecht mee, maar laten dat in het stemhokje en aan

de borreltafel niet gelden. Velen vinden het een natuurkracht; een hogere macht. En we excuseren ons dat het sterker is dan wij zelf. We beweren wel, dat het in onze genen zit, al is dat biologisch gesproken volstrekte nonsens.

De slogan ‘Maak oorlog illegaal!’ ondergraaft fundamenteel alle pogingen om geweld en oorlog aanvaardbaar te maken. We zijn op zoek naar bondgenoten om dat wereldwijde probleem aan te pakken. In een tijd dat het nauwelijks op de agenda is te krijgen. Het is geen sexy onderwerp. Het is niet aibaar. Hoe principieel goed ook, het hoort niet makkelijk bij de ‘goede doelen’. Ik ken de weerstanden; we weten van het utopische. En we weten ook heel praktisch dat we aan de oorlog enorm verdienen.

Elk kind dat in argeeloosheid op wil groeien moet de garantie krijgen van een cultuur van vrede en welzijn. Dat moet de *normale* wereld van een kind worden en

blijven en van zijn ouders natuurlijk ook. Om wille van zo’n klein mensje waarvan we de wereld naar de knoppen kunnen helpen, – omwille van het recht dat het heeft op gaafheid en heelheid...

Ingewikkeld gemaakt

Nu kan ik het niet makkelijk voor u oplossen. Want onze maatschappij is ontzettend ingewikkeld... gemaakt. Alles hangt immers met alles samen. En we zeggen wel, dat dat ons noodlot is, maar we zijn het voor het grootste deel zelf.

Uw mobieltje heeft bloed gekost. En u dacht: “Je mag toch wel zo’n hebbedingetje kopen.” U hebt een baan bij Stork/Fokker, waar u gewoon uw gezin mee onderhoudt, U werkt voor uw gevoel helemaal niet aan een supervliegtuig dat weer een slag beter dan zijn voorganger mensen moet kunnen doden. U bent een fatsoenlijke beroepsmilitair, zonder dat iemand nog nadenkt over het

absurde van uw vak. U bent een nietsvermoedende belegger wiens geld via ondoorzichtige constructies de meest abjecte dingen op de vrije markt financiert. U leverde wapens aan landen die ze tegen onze militairen gebruikten bij zogenoemde vredesmissies. Zo ingewikkeld is het allemaal wel. We geloven zo langzamerhand in de onoplosbaarheid van onze situatie. En daarom willen we het nergens meer agenderen. We zijn verleerd dat we op hoop gebouwd zijn. En zo langzamerhand verstommen de vredesverhalen, en die visioenen van een duurzame wereld waar gerechtigheid woont, en waar kinderen doodgemoedereerd zich veilig weten. Zou het niet ook onze gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn om ervoor te zorgen dat die visioenen wel levend blijven; en in steeds betere actie kunnen worden omgezet? *Kerk en Vrede* gaat voor die slogan. Als volgend jaar de Assemblée van de Wereldraad van Ker-

ken komt met een verklaring en een program ter zake van rechtvaardige vrede, wordt die slogan ‘Maak oorlog illegaal!’ wereldwijd verspreid. *Kerk en Vrede* wil dat in Nederland doen.

Dat is geen zaak *van* religie; geen zieltjes winnen voor een bepaalde geloofsgemeenschap. Maar ook een zaak *voor* religies. En even zeer voor wetenschap en bedrijfsleven en onderwijs. De media niet te vergeten. Samen ben je verantwoordelijk voor wat het geworden is; samen ben je verantwoordelijk voor wat het kan worden. Onze aarde kan nu al een Vredesplek worden.

Maatschappelijk verantwoord

De spits van mijn verhaal is, dat ik u medeplichtig zou willen maken voor de voortgang van dit werk. Neem uw verantwoordelijkheid als bedrijven en fondsen, en particulieren voor wat ons allemaal aangaat. Neem uw verantwoordelijkheid voor die maatschappij die we allemaal willen. Allemaal prachtig wat bedrijven nu brengen onder de noemer ‘Maatschappelijk verantwoord ondernemen’. Hier heb je te maken met de basis ervan. Als je vredeswerk niet op je fatsoen trekt als bedrijfsleven of wie dan ook, kun je alle aardige aabare projecten van goede doelen uiteindelijk schudden.

Kerk en Vrede wil daar graag over in gesprek gaan. Dat is nog hard nodig. Als andere potentiële vredesdragers als politiek, kerk, Occupy!-beweging of anders-globalisten, het beter kunnen, heffen we ons natuurlijk op. Maar geen minuut eerder. Maakt u ons dat mogelijk?

De auteur is emeritus Gemeentepredikant, secretaris van Kerk en Vrede en redacteur van Vredesspiraal. Bovenstaande tekst is een bewerking van de voordracht die hij heeft gehouden voor de Rotary van Papendrecht. De Rotary heeft als jaarthema: “Peace through service”. Zouden er niet meer afdelingen zijn waar dit thema aan de orde gesteld kan worden?

Van de Redactie

We hebben als redactie goed nieuws en slecht nieuws. Het slechte nieuws is, dat Jan Schaake al enige tijd afwezig is door ziekte. De oplettende lezer zal hem al gemist hebben als auteur. Op dit moment is nog niet duidelijk hoe lang een en ander gaat duren.

Het goede nieuws: we blijken een vereniging te zijn. Weliswaar van grotendeels ouder wordende leden, maar zeker niet zonder animo. Er springen niet grote contingenten hulptroepen op, maar het is wel zo dat deze en gene bijspringt om onze zaak toch levendig te houden. We

mogen niet verzwijgen dat er ook dips zijn. Maar we participeren in levendige programma’s en trekken deels zelfs de karren daarvan.

In deze *Vredesspiraal* wordt u bijgepraat over het slavernijprogramma van de Raad van Kerken in samenwerking met de Basisbeweging Nederland, *Kerk en Vrede*, de Evangelische Alliantie en de Luderusparochie Utrecht.

U krijgt inzage in *Songs of Peace* dat de langste dag zal opvrolijken in de binnenstad van Utrecht. Een programma waar *Kerk en Vrede* al drie jaar aan werkte, en wat enkele zaken verbindt: Fête de la Musique, Vrede van Utrecht, Kerkenacht. De langste dag zal in Utrecht een spetterend gebeuren worden met veel volk op straat. U mag dat eigenlijk niet missen.

Zoals u gewend bent, kijken we met enkele auteurs mee over de grenzen van tijd en ruimte: naar buitenland en naar verledens die ons iets vertellen over vredesengagement. We hoeven het dus als Nederlanders en als *Kerk en Vrede*-mensen niet helemaal alleen te doen. Ook als het bij ons nog meer zal gaan kraken, zijn er elders mensen die aan vrede werken: Costa Rica, Teheran...

Intussen stropen we de mouwen op om eigen accenten te gaan zetten bij 100 jaar na de Eerste Wereldoorlog.

De waarschuwing van Albert Einstein is onverminderd actueel.

Tachtig jaar na de komst van Hitler

Yosé Höhne-Sparborth

Op 30 januari herdacht Duitsland dat tachtig jaar eerder de regeringsmacht werd overgedragen aan de NSDAP. In Duitsland worden al maandenlang op alle tv-zenders documentaires uitgezonden over die duistere geschiedenis in Europa. Ook de BBC en Engelse teletekst meldden het. In Nederland was het in de publieke sector een non-item. Het Historisch Nieuwsblad gaf er wél aandacht aan. Voor een vredesbeweging is het goed om een moment bij die historische datum stil te staan.

Een maand nadat Adolf Hitler met de anticomunistische NSDAP aan de macht was gekomen, werd op 27 februari 1933 het parlamentsgebouw, de 'Reichstag' door brand (foto) volledig verwoest. Hitler gebruikte deze brand op intelligente wijze om alle burgerrechten af te schaffen. Hoewel het nooit afdoende is bewezen, werd algemeen aangenomen dat de brand was aangestoken en wel door de Nederlandse communist Marinus van der Lubbe. Hij werd gearresteerd, ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Vanwege de nog altijd aandurende onzekerheid over de ware toedracht is op 10 januari 2008 het doodvonnis officieel nietig verklaard.

'Het' begon in 1933. Mét Hitler en zijn NSDAP werden drie massieve dreigingen realiteit in Duitsland. Alle drie die dreigingen hadden een voorgeschiedenis om tot dreiging te kunnen worden: de oorlog, de jodenvervolg, de dictatuur. De dictatuur wordt nog steeds onderbelicht, van de jodenvervolg en de oorlog wordt belangrijk 'voorspel' maar door weinigen gekend.

De oorlog

In 1986 gaf *Kerk en Vrede* een brochure uit over wat er voorafging aan de oorlog die in 1939 uitbrak. De brochure was een bewerking van twee televisie-uitzendingen door de IKON in 1983. Dat was in het stafgeheugen bij *Kerk en Vrede* echter weggezaakt. In 2008 zette ik op verzoek in de *Vredesspiraal* nog eens kort de geschiedenis op een rij van de Ontwapeningsconferentie 1932-1934, die de besluiten van Versailles had moeten uitwerken. Daartoe las ik nog eens drie jaar dagelijkse berichtgeving door (1931-1934) van Keesings Historisch Archief. De brochure uit 1986 herlezen zou een snellere weg geweest zijn, maar die was dus vergeten. De Ontwapeningsconferentie en haar lot is een zo onbekend thema in ons historisch bewustzijn, dat 'we' ons onze eigen publicaties niet herinnerden!

Duitsland was in 1918 ontwa-

pend en accepteerde dat, mits de andere landen ook de bewapening zouden terugbrengen. Daartoe werd jarenlang een Internationale Ontwapeningsconferentie voorbereid. Frankrijk weigerde pertinent zelfs maar zijn productie te verminderen. Dat het zijn koloniën had te verdedigen, was daarbij het sterkste argument, naast angst voor de Duitse erfvijand. Ook Engeland lag stevig dwars, het wenste zijn rol van politieagent niet op te geven. Maar op enig moment trachtte Engeland toch om Frankrijk mee te krijgen, toen namelijk de schaduw van Hitler al aan de horizon opdoemde. Alle landen op Frankrijk na waren uiteindelijk bereid tot stappen van wapenvermindering. De conferentie mislukte door Frankrijk, en de consequentie was dat men Duitsland moest toestaan om zich te herbewapenen. Een Duitsland waar inmiddels Hitler was aangetreden, 1934.

De jodenvervolg

Het directe voorspel voor de jodenvervolg ligt langer terug in de tijd, maar is ook gerelateerd aan de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie.

De eeuwenlange vervolgingen door christelijke naties in heel Europa veronderstel ik dan even als bekend. In het Duitsland van eind negentiende/begin twintigste eeuw hadden joodse mensen een relatief goede positie en droegen veel bij aan de algemene cultuur. Maar de oorlog van 1914-1918 bracht in heel Oost-Europa zoveel onrust teweeg, dat dit zich opnieuw ging uiten in pogroms. Vanaf 1919 kwam er een grote vloed van joodse vluchtelingen en migranten naar Duitsland. Velen van hen streken neer in Berlijn en hadden in de jaren twintig stevig invloed op de culturele atmosfeer van dat moment in de hoofdstad. Maar de toevloed was 'te groot'. In korte tijd ontstonden er antisemitische gevoelens. Ook onder de joodse elite was er afweer, uit angst dat de arme migranten voor een golf antisemitisme zouden kunnen zorgen. De staat nam kennelijk stevige maatregelen om zich te beschermen tegen die toevloed.

Eind 1919 uit de fysicus Albert Einstein zijn bezorgdheid over die maatregelen in het *Berliner Tageblatt*: "De roep om maatregelen tegen de oosterse joden klinkt bij steeds meer mensen."

Kern van zijn betoog zijn 'harde maatregelen' zoals het massaal bijeenzetten in kampen of het uitzetten van alle immigranten. Einstein waarschuwt, dat "Duitsland niet gezond kan worden na de nederlaag, door geweld te gebruiken tegen een klein en juist weerloos deel van de bevolking. Elke maatregel tegen deze groep is niet enkel gebaseerd op overschatting van het probleem, maar is ook in tegenspraak met humaniteit en politieke wijsheid."

De discussie klinkt actueel. Joodse vrienden die nu onze Nederlandse discussies horen over de moslimmigranten en vluchtelingen, concluderen dan ook: "Jullie hebben niets geleerd."

De dictatuur

Hitler krijgt wel het predicaat 'dictator' mee, maar zelden wordt over Duitsers gesproken als over een volk dat leed onder een dictator. Na een reeks mislukte regeringen en verkiezingen stemde in januari 1933 dertig procent op de NSDAP, die daarmee de grootste partij werd, in absolute crisistijd. Hun propaganda was geweldig, en de film was uitgevonden. Wat we kennen zijn dan ook de beelden van

Hitler, met altijd grote massa's die hem bejubelen. Maar al in 1933 werden andere politieke partijen verboden. Al in 1934 vonden massamoorden plaats in tehuizen voor geestelijk gehandicapten. Al in maart 1933 werd Dachau in gebruik genomen als 'heropvoedingskamp' voor politieke tegenstanders en 'asociale elementen'. De NSDAP'ers trokken als zwermen door de straten van de steden en zaaiden terreur: ze stichtten brand, plunderden joodse zaken, vermoordden politieke tegenstanders. Gedurende geruime tijd opereerden die 'cellen' zelfstandig, in een combinatie van frustratie door historische vernederingen en nieuwe machtswellust. Een cocktail die tot gevaarlijke massahysterie kon voeren. Wie niet 'van hen' was hield zich stil.

Naast crisis, armoede, ontwrichting en nationale frustratie was er reëel vanaf 30 januari 1933 de angst. Wat al een paar jaar gaande was: politieke partijen die elkaar geen duimbreed wilden toegeven, alle tevens gevangen in politieke onmacht door de crisis; een land dat toenemend onbestuurbaar werd, doordat de algemene crisis hier harder aankwam vanwege de last van de herstelbetalingen. En toen was er de politieke elite die meende dat men met Hitler wel een deal kon sluiten. Wat hen tot Hitler 'dreef' was de noodzaak voor een draagvlak voor draconische bezuinigingen, en de wens om de democratie te ontmantelen.

De herinnering van welke ingrediënten Duitsland in huis had in 1932, zou ook nu nog tot politieke wijsheid kunnen voeren. De dramatische cocktail van scherpe crisis, veel vluchtelingen, vreemdelingenhaat, een partij die dat populistisch uitbuut, draconische maatregelen tegen de vluchtelingen om de volksstemming of die partij terwille te zijn, partijen die niet over hun schaduw heen willen springen, politieke elite die opportunistisch tot meerderheden komt. De waarschuwing van Einstein is onverminderd actueel.

Waarom is herdenken belangrijk? Is het belangrijk dat ik me als naoorlogse Nederlander blijf bezinnen op de Tweede Wereldoorlog? En waar moeten we ons dan op richten, wanneer we de vredesbeweging een warm hart toedragen? Want er zijn wel wat moeilijke punten. Ik vind bijvoorbeeld dat er teveel met uniformen geparadeerd wordt en dat de rol van geweldloosheid als middel om oorlogen te voorkomen helemaal afwezig lijkt. Het tegendeel lijkt eerder het geval. In het Nederlandse geschiedenisonderwijs is vaak, en ten onrechte, gesuggereerd dat de

Herdenken en herinneren

vooorlogse vredesbeweging een belangrijke factor is geweest die tot de relatieve zwakte van onze defensie leidde. Toch denk ik dat herdenken belangrijk is. Mijn voornaamste argument is, dat herdenken het verleden zichtbaar houdt en ons daarmee een oriëntatie geeft om een koers uit te zetten naar een humane toekomst. Als er geen verleden is is er ook geen mogelijkheid om van dat verleden te leren.

Wat dat betreft heeft de Tweede Wereldoorlog ons veel te leren, niet alleen door wat er in die oorlog allemaal misging, maar ook door de aanloop naar de grote ramp. Want het begon natuurlijk allang voor 1933.

Het artikel hierboven van Yosé Höhne-Sparborth laat dit haarfijn zien in haar schets van drie belangrijke ontwikkelingen in het Europa van na de Eerste Wereldoorlog. Geen algemene Europese ontwa-

pening, een toename van arme, voornamelijk joodse immigranten in Duitsland en een zwak functionerende democratie. Parallellen met onze huidige wereld zijn gemakkelijk te onderkennen. Alle reden dus om de waarschuwingen die zij hieraan verbindt au sérieux te nemen. Al heb ik nu wel een behoefte aan een uitgebreidere analyse, die ook de verschillen tussen de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw en de huidige tijd laat zien. Want dat zou ook wel eens een blinde vlek kunnen zijn.

Lennart Vriens

Het met een afstandsbediening vermoorden van vermeende militanten, waarmee het risico voor 'eigen' slachtoffers tot nul is gereduceerd, versimpelt oorlogvoering tot een computerspel zonder regels.

De onstuitbare opmars van DE DRONE

Mark Akkerman

Drones, onbemende vliegtuigjes, ook bekend als UAV's (unmanned aerial vehicles) zijn aan een enorme opmars bezig, zowel op militair als op civiel gebied. Er zijn bewapende en onbewapende drones (Eng. voor 'hommels'). Die laatste worden gebruikt voor verkenningvluchten, bijvoorbeeld om doelen voor een luchtaanval te bepalen. De inzet van drones wordt met name in het Amerikaanse militaire optreden steeds meer beeldbepalend. Hoewel hiermee een duidelijk andere koers wordt ingezet dan de grootschalige oorlogen van voorheen, stuit de inzet van drones op grote bezwaren. Wapenbedrijven staan intussen in de rij om ten volle te profiteren van deze slag in de vernieuwing van militaire arsenalen.

Het aantal landen dat over drones voor militair gebruik beschikt is sinds 2005 bijna verdubbeld, van 40 naar 75. Koploper is de Verenigde Staten, die ook als geen ander de inzet van drones tot centraal onderdeel van de operationele militaire strategie hebben gemaakt. Waar onder president Bush jr. grootschalige, weinig succesvolle, oorlogen tegen Afghanistan en Irak het buitenlands beleid bepaalden, kiest president Obama voor kleinschalige zogenaamde contraterrore-aanvallen met drones en *special forces*. Een strategie die net zo omstreden is te noemen, maar veel minder zichtbaar is en minder risicovolle inzet van Amerikaanse militairen vergt. En, zoals een adviseur van Obama verklaarde: "Omdat het Amerikaanse politieke en juridische systeem van agressief verhoren een omstreden activiteit heeft gemaakt, is er minder reden om arrestatie te verkiezen boven doden."

Amerikaanse strategie

De Amerikaanse drone-strategie heeft vorm gekregen in honderden drone-aanvallen in Pakistan, en daarnaast in Jemen, Somalië, Irak, Libië en Afghanistan. Onderzoekers van Stanford University berekenden begin januari dat de ongeveer 340 aanvallen met drones in het noordwesten van Pakistan sinds 2004 aan bijna duizend onschuldige burgers het leven hebben gekost. Deze slachtoffers verdwijnen in de statistieken als 'militanten' omdat de VS simpelweg alle volwassen mannelijke slachtoffers als 'militanten' registreert. In Pakistan vinden grote protest-

demonstraties plaats tegen het gebruik van drones. Pakistaanse mensenrechten-advocaten proberen uit naam van familieleden van slachtoffers de Pakistaanse regering aansprakelijk te stellen voor de beschietingen door Amerikaanse drones. Ook is gepoogd de CIA aan te klagen, die betrokken is bij de aanvallen.

Israël

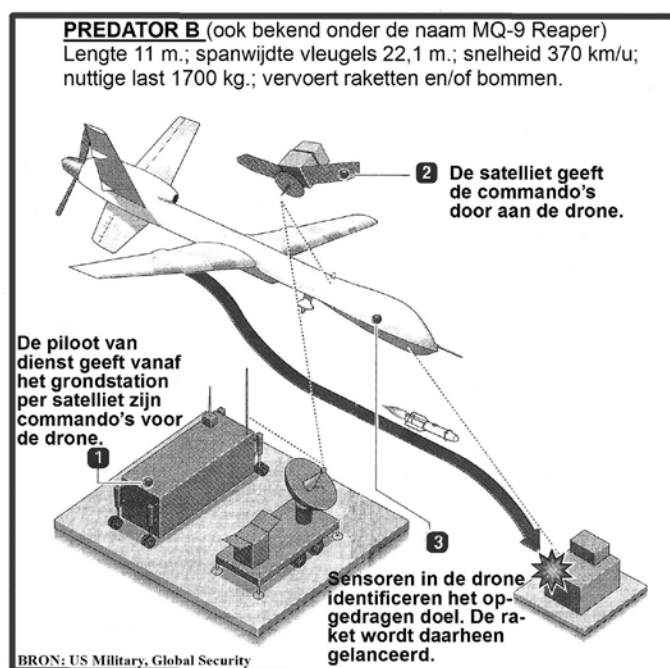
Minstens zo omstreden is de inzet van drones door Israël tegen de Palestijnen. Hoewel de Israëlische krijgsmacht beweert met gerichte moordaanslagen tegen Palestijnse militanten burgerslachtoffers te voorkomen, blijkt in de praktijk dat er talloze onschuldigen slachtoffer worden. De permanente inzet van drones wordt door Israël aangegrepen als marketinginstrument op de internationale wapenmarkt, waar *combat proven* een gewild stempel is op de dodelijke producten die men in de aanbieding heeft. Israël is dan ook de grootste exporteur van drones. Volgens het Zweedse onderzoeksinstituut SIPRI voert Israël naar minstens 24 landen drone-technologie uit, en was het in de periode 2001-2011 verantwoordelijk voor 41 procent van de wereldwijde export van drones.

Nederland

De Nederlandse luchtmacht heeft in Afghanistan onbewapende Sperwer-drones ingezet om inlichtingen te verzamelen. Opmerkelijk was dat hiervoor deels een particulier bedrijf werd ingehuurd, het *Israëlische Aeronautics Defense Systems*. Uit verschillende hoeken kwam kritiek op de privatisering van militaire taken, in het bijzonder wanneer het om inlichtingenwerk gaat. De Sperwer-drones werden na de

missie in Afghanistan met pensioen gestuurd. Defensie heeft plannen om nieuwe drones aan te schaffen, zogenaamde *medium-altitude long-endurance* (MALE) UAV's. Deze drones zullen in een onbewapende versie worden aangeschaft, maar het is vrij eenvoudig om ze in een later stadium van wapens te voorzien. Defensie heeft nog geen geld om deze drones aan te schaffen, eerst moet

Drones worden al op grote schaal ingezet voor patrouillevluchten aan de Amerikaans-Mexicaanse grens. Ook het Europees grensbewakingsagentschap Frontex is zeer geïnteresseerd in het gebruik van drones om migranten te spotten, met name in de Middellandse Zee. Verschillende wapenbedrijven demonstreerden het afgelopen jaar, tegen betaling, hun drones aan Frontex. Ze drei-

men een deel van het afgestoten materieel zien te verkopen op de tweedehands wapenmarkt. Drones worden niet alleen door krijgsmachten ingezet, maar zijn ook steeds gewilder voor binnenlands politieel gebruik en grensbewaking. In Nederland beschikt het Amsterdamse politiekorps over een tweetal drones, die bijvoorbeeld werden ingezet bij ontruiming van kraakpanden. Wegens technische problemen zijn ze echter al enige tijd buiten gebruik. Diverse andere politiekorpsen overwegen de aanschaf van drones.

gen daarmee onderdeel te worden van de steeds hoger wordende muren van Fort Europa. Het zeer omstreden Europese migratiebeleid wordt voortdurend bekritiseerd door mensenrechtenorganisaties.

Bliepjes op een scherm

Ook internationaalrechtelijk is de inzet van (bewapende) drones omstreden, want de VS voeren er aanvallen mee uit op landen waarmee ze niet in oorlog zijn. Als zulke aanvallen met bemande vliegtuigen zouden worden uitgevoerd, zou dat als een ernstige

schending van het luchtruim worden beschouwd. De grenzen van oorlog worden opgerekt. Ook het feit dat met de drones mensen zonder vorm van protest worden geliquideerd, waarbij bovendien veel burgerslachtoffers vallen, ontbeert elke juridische rechtvaardiging. Het met een afstandsbediening vermoorden van vermeende militanten, waarmee het risico voor 'eigen' slachtoffers tot nul is gereduceerd, versimpelt oorlogvoering tot een computerspel zonder regels. Een Amerikaanse legeraalmoezenier wees erop dat "wanneer oorlog voeren veiliger en makkelijker wordt, wanneer militairen verwijderd zijn van de verschrikkingen van oorlog en de vijand niet als mensen maar als bliepjes op een scherm zien" de drempel om te doden lager wordt.

De Verenigde Naties hebben begin dit jaar een speciale *unit* in Genève opgericht om de legaliteit van drone-aanvallen, waarbij burgers zijn gedood tijdens contraterrore-operaties, te onderzoeken. De VN-rapporteur inzake buitengerechtigde executies, Christof Heyns, zegt te vrezen dat de Amerikaanse strategie van drone-aanvallen een precedent voor anderen schept. Burgerrechtenorganisaties bekritiseren daarnaast het binnenlands gebruik van drones, door politie en anderen, als bedreiging voor de privacy. Gekoppeld aan de immer uitdijende hoeveelheid camera's in de publieke ruimte wordt de Big Brother-maatschappij sluipenderwijs steeds meer werkelijkheid.

Tegen de drone-industrie is met name in Groot-Brittannië veel verzet, vooral door lokale vredesgroepen die in de buurt van wapenfabrieken wonen. Alle bezwaren ten spijt is sprake van een wereldwijde wapenrace op het gebied van drones. Wapenproducenten zien met dronesproductie dan ook nieuwe gouden bergen vrijzjen. De waarde van de wereldwijde drone-markt werd in 2012 op bijna 44 miljard dollar geschat, met de voorspelling dat dit binnen tien jaar richting de 70 miljard zal oplopen. Ironisch is dat de proliferatie van drones ook een nieuwe markt aan het creëren is voor bewapening tegen drones. Recentelijk presenteerde het Duitse wapenbedrijf Rheinmetall een laserwapen dat drones kan uitschakelen.

Mark Akkerman is medewerker van De Campagne tegen Wapenhandel; deze zoekt steun voor verder onderzoek naar droneproductie. Help mee met een gift op rekening 390.407.380

Profeet en volksfeest

Bram Grandia

Dit jaar wordt een jaar waarin de onafhankelijkheid van Nederland in 1813 en de nieuwe band tussen Nederland en het Huis van Oranje worden gevierd. Honderd jaar geleden roept de Algemene Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk ter gelegenheid van het eerste eeuwfeest de kerken op om op 16 november 1913 het Onafhankelijkheidsfeest 'godsdienschtig' te vieren. Ds. Bart de Ligt, predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Nuenen-Geldrop en sinds 1910 lid van de Bond van Christen-Socialisten (BCS) protesteert fel tegen deze oproep. Hij publiceert in 1913 een rede met voorwoord, bijlagen en een naschrift onder de titel 'Profeet en volksfeest'.

OPROEP TOT VIERING

Omdat niet op alle plaatsen 1813-1913 herdacht is, heeft de Algemene Synode der Nederlandse Hervormde Kerk in haar zitting van 2 augustus 1913 besloten 'een schrijven te richten aan de Kerkeraden om de predikanten, voorzover zulks nog niet door hen is gedaan, uit te nodigen in de godsdienst-oefeningen van Zondag 16 November 1913 (den dag vóór de afsluiting van de eeuwfeest van de onafhankelijkheid werd verkregen) Gode lof en dank te brengen voor de van Hem ontvangen zegeningen, en Zijnen zegen af te smeken over ons Vaderland en ons geliefd Vorstenhuis.'

Ds. Bart de Ligt mist in deze uitnodiging de profetische kritiek. Hij vat die kritiek in enkele punten samen:

– Het is niet waar dat men zich over de in 1813 verkregen onafhankelijkheid in ons land 'allerwege verblijdt' (zoals in het schrijven van de synode staat). Door deze formulering is er geen ruimte voor een kritische analyse van de onafhankelijkheid.

– Het is niet waar dat ons vorstenhuis zonder meer 'geliefd' kan worden genoemd. Door deze formulering biedt de synode geen ruimte voor een kritische analyse van ons vorstenhuis.

– Het is niet waarachtig wanneer men voor 'zegeningen' wil gaan danken en nieuwe 'zegeningen' wil afsmeeken. Waar is in dit alles ruimte voor het belijden van schuld en voor de oproep tot

Colijn en De Waal Malefijt die voortdurend hameren op het belang van Indië voor de welvaart van Nederland. Wat is het belang van het Indische volk zelf?, vraagt De Ligt zich af. Als de Synode meegaat in het eenzijdig danken voor de zegeningen, gaat de synode voorbij aan alle bedrog en roverij. De Ligt geeft een scherpe profetische kritiek waarin hij er blijk van geeft heel

Bart de Ligt (1883-1938)

levensvernieuwing? Waar klinkt in dit alles het verlangen naar Gods Koninkrijk en de gerechtigheid die daarbij hoort?

Scherpe kritiek

In het vervolg van zijn brochure geeft De Ligt een analyse van de politiek van de Europese volkeren, van de samenhang tussen imperialisme, kolonialisme en kapitalisme. Hij geeft scherpe kritiek op christenpolitici zoals

goed op de hoogte te zijn van de politieke situatie in 1913.

In zijn voorwoord (29 oktober 1913) op 'Profeet en Volksfeest' roept hij de synode op om aan het begin van haar zitting uit Amos te lezen. Deze profeet laat hij klinken in zijn rede om vervolgens in een tweede deel 'Over de betekenis der profetie voor religie en gemeenschap' uit te werken wat de profeet Amos in 1913 te zeggen heeft.

Betrouwbare bijlagen

In de tien bijlagen documenteert De Ligt uitvoerig met als motief: 'Daar de woorden van ons, christensocialisten door on- en half-wetenden, maar bovenal door wie niet weten willen, voortdurend worden betwijfeld, en schrijver dezes vreesde, dat dit ook thans met het hieraan voorafgaande het geval zou zijn; daar nog immer velen niet de bittere ernst der tijden beseffen, en op scholen – vooral christelijke – nooit goed zijn ingelicht aangaande geschiedenis des vaderlands, noch in hun bladen over het karakter der huidige maatschappij, zo volgen hier enige bijlagen tot staving, bijlagen welke betrouwbaarheid voor de buitenstaander wellicht vaster schijnen zal, omdat ze grotendeels op woorden van niet- en antisocialist behoren.'

Methodisch vind ik dat sterk van Bart de Ligt. In Bijlage 5 citeert hij een artikel uit *Opwaarts* (Blad van de Bond van Christen Socialisten) met als titel 'Bescherming van Indië'. Ik vermoed dat De Ligt de auteur is. Dat artikel begint als volgt: 'Er is gejuicht om Nederlands vrijheid en onafhankelijkheid. Doch Nederland ligt gebonden in de banden van het kapitalisme. Nederland, dat 'vrije land' mist het zedelijk recht om Indië, waarvan het eeuwen profijt trok, tegen de nieuwe vijand Japan te verdedigen.'

De Ligt beschrijft hoe Nederland Indië koloniseert. Hoe christenpolitici als Colijn, Heemskerk en De Waal Malefijt voorop over Indië schrijven als een wingewest. Zonder Indië zou Nederland wegzakken tot een van de meest onbeduidende naties in Europa, zeggen zij. De schrijver benadrukt hoe er vooral naar Indië gekeken wordt vanuit het aspect van het economisch nut. Hij trekt van leer tegen een bijdrage van de vereniging 'Onze Vloot' en het rapport van een staatscommissie waarin gepleit wordt om Indië waarin meer dan een miljard is geïnvesteerd uit welbegrepen eigenbelang te verdedigen.

De Ligt pleit tegen een verhoging van de defensiebegroting, tegen een opofferen van militairen om economische belangen te verdedigen. De vraag om een grote vloot komt vooral voort uit de noodzaak om alles wat in Indië is geïnvesteerd te bescher-

men. Mag Nederland daar offers voor vragen in menskracht en in geld? Is Nederland één haar beter dan Japan?

Tegen de bewapeningswedloop

In de interessante Bijlage 7 over de bewapeningswedloop in 1913 citeert Bart de Ligt minister Lloyd George die op 8 november 1913 een rede houdt waarin hij sprekend over de kosten van de bewapening zegt:

'Het zou voor Duitsland, Engeland, Frankrijk en Rusland beter zijn hun uitgaven voor bewapening in zee te gooien, dan ze te besteden aan afschuwelijke werktuigen, bestemd om mensen te slachten. Eén land kan zulks niet doen, maar gezamenlijk kunnen de mogendheden wel een eind maken aan deze onzalige wedstrijd in bewapening, vooral als zij zich aan de invloed van zekere (Belanghebbende, Bart de Ligt) nieuwsbladen weten te onttrekken. Als het geld, nu voor oorlogstoerusting besteed, ten goed kwam aan maatschappelijke hervormingen, zou men een nieuw Engeland kunnen scheppen' (NRC 9 november 1913).

Stel dat het anders was, schrijft De Ligt. Stel dat Nederland niet gebonden was, maar als sociaalhistorische gemeenschap ten volle het beginsel van Indië's onafhankelijkheid zou erkennen. Stel dat Nederland eigene krachten en talenten in dienst zou stellen om Indië tot die zelfstandigheid op te voeden. Dan zouden we kunnen begrijpen dat Nederland voor de handhaving en de zelfstandigheid van Indië op zou komen. Dat is niet aan de orde. Ds. Bart de Ligt heeft in zijn dagen een profetische brochure geschreven. Hij kijkt naar de politieke situatie, hij luistert naar de profeten, kijkt wat er door zijn landelijke kerk van gemaakt wordt en geeft zijn profetische kritiek. Dat vraagt om meer.

De auteur is IKON pastor en lid van de theologische werkgroep van Kerk en Vrede. De brochure 'Profeet en volksfeest' van Bart de Ligt is een uitgave van A.H. Kruyt, Amsterdam 1913.

Verslaafd aan wapens en oorlog?

Ik lees in Obama's inaugurele rede geen woord over de astronomische kosten van de oorlogen in Irak en Afghanistan. Dat geloof, dat Amerika wereldwijd de voortrekker is van een nieuwe rechtvaardige wereldsamenleving, zie ik als een van de grootste ketterijen van vandaag. Amerika heeft het wel over 'god', maar wil vooral zelf voor 'god' spelen. Met alziende 'drone'

ogen' vinden op deze manier wereldwijd laatste oordelen over mensen plaats. Dat kan Amerika zo maar doen, immers wie roept 'god' ter verantwoording?

Hier spreekt – ook door Obama – de arrogantie van de Amerikaanse macht. Zelfs Martin Luther King's reisbijbel (een van de twee bijbels waarop Obama zijn hand legde) wordt geannexeerd voor een

dominante Amerikaanse wereldpolitiek. King preekt in de kerstnacht van 1967, de laatste kerst voordat hij wordt vermoord, over vrede op aarde. King zei: "Elke keer dat wij onze bommen op Noord-Vietnam laten vallen, praat president Johnson welsprekend over vrede." Maar, zei hij, destructieve middelen kunnen in laatste instantie geen constructieve doeleinden

verwezenlijken. Hij gaf een vlijmscherpe kritiek op Amerika's geloof in geweld. In zijn toespraak zei Obama: "Wij, het volk, geloven nog altijd dat duurzame veiligheid en een blijvende vrede geen altijddurende oorlog vereisen." Zit daar Obama's kritiek op Amerika's eeuwige oorlog? Hij heeft nog vier jaar de kans om te laten zien dat Amerika niet verslaafd is aan wapens en oorlog. **B.Gr.**
<http://www.ikonrtv.nl/daw/printpagina.php?lntItem=5&lntEntityId=382>

Dagelijks vallen er nog slachtoffers mede als gevolg van de sancties tegen Iran, die de import van geneesmiddelen bemoeilijken en duur maken.

Een opmerkelijk vredesmuseum in Teheran

Herman Noordegraaf

*“Dat er in Teheran een vredesmuseum is, roept nogal eens verbazing op”, aldus Shahriar Khateri, mede-oprichter van dit museum. We spreken hem in het kantoor van het International Network of Museums for Peace. Dit is gevestigd in het Bertha von Suttner-gebouw, vlak bij het Vredespaleis in Den Haag en genoemd naar de vrouw die na de publicatie van haar roman *De wapens neder* (1889) één van de leidende figuren in de vredesbeweging van voor de Eerste Wereldoorlog werd.*

Shahriar Khateri overleefde maar net een gasaanval omdat de wind plotseling draaide.

Khateri is arts en werkzaam in Teheran bij het Medisch Onderzoekscentrum voor Veteranen. Hij is zelf oorlogsveteraan. Op vijftienjarige leeftijd nam hij als vrijwilliger dienst in het leger om tegen Irak te vechten ondanks dat zijn moeder hem gesmeekt had om dat niet te doen. Zij had al een zoon verloren, wiens lichaam bovendien nooit is teruggevonden. In 1980 was het leger van Saddam Hussein Iran binnengevallen in de verwachting dat in de verwarring in de begintijd van de Iraanse revolutie er een snelle overwinning behaald zou worden. Dat bleek een totale misrekening, want de oorlog tussen Irak en Iran zou één van de langste en bloedigste oorlogen van de twintigste eeuw worden. De oorlog eindigde in 1988 en had toen een miljoen slachtoffers (doden en gewonden) geëist. Het was een loopgravenoorlog waarin, met steun van westers bedrijfsleven en de Sowjet-Unie en in flagrante strijd met het Protocol van Genève van 1925, Iran mosterdgas en andere chemische wapens gebruikte tegen zowel het Iraanse leger als de burgerbevolking. Geen ander land heeft zoveel mensen die lijden aan de gevolgen van chemische oorlogsvoering als Iran – naar schatting 65.000 tot 70.000 mensen. Een groot aantal van hen is chronisch ziek als gevolg van ernstige beschadigingen van de longen, de ogen en de huid en van kanker.

Chemische oorlog

Khateri maakte de verschrikkingen van de oorlog mee en overleefde maar net een gasaanval omdat de wind plotseling draaide. Dit deed hem besluiten om medicijnen te gaan studeren om zich zo als arts in te kunnen zetten voor de oorlogsslachtoffers. Hij heeft zich verder gespecialiseerd in de behandeling van slachtoffers van chemische oorlog. Op dit terrein is relatief wei-

nig bekend en daarom is er veel onderzoek nodig. Dagelijks vallen er nog slachtoffers mede als gevolg van de sancties tegen Iran, die de import van geneesmiddelen bemoeilijken en duur maken. Behalve medische zorg hebben slachtoffers sociale en juridische begeleiding nodig onder andere om een uitkering als oorlogsveteraan te kunnen krijgen. Daartoe richtte Khateri de vereniging op voor steun aan slachtoffers van chemische wapens SCWVS (*Society for Chemical Weapons Victims Support*), een non-gouvernementele organisatie. Zijn oorlogservaringen motiveerden Khateri tevens tot een brede inzet voor de vrede. Hij is copresident van de organisatie van *Iranian Physicians for Social Responsibility*, afdeling van de *International Physicians for the Prevention of Nuclear War*, waarvoor hij ook actief is.

Doelstellingen

Het Vredesmuseum sluit hierbij aan. De gedachte hieraan ontstond tijdens een bezoek van een delegatie van de SCWVS aan Hiroshima waar een vredesmuseum is, en na een gesprek met Peter van den Dungen, de coördinator van het *International Network of Museums for Peace*. Het museum zou twee doelstellingen moeten hebben: het documenteren en tonen van de gevolgen van de chemische oorlogsvoering en de ervaringen van de oorlogsslachtoffers, en het voorzien in educatie met het oog op een 'cultuur van vrede'. De eerste activiteit was een kleine tentoonstelling, die veel belangstelling trok, ook van schoolkinderen. Het initiatief kreeg de steun van de burgemeester van Teheran, die een gebouw midden in het cen-

Vredeseducatie speelt een belangrijke rol in het werk van het museum. Er wordt gebruik gemaakt van tentoonstellingen, workshops, seminars, conferenties en cursussen.

trum van de stad ter beschikking stelde. Op 29 juni 2011, de dag waarop in 1987 de gasaanval op de Iraanse stad Sardasht plaatsvond, werd het museum geopend. Daarbij waren aanwezig: de directeur van het vredesmuseum in Hiroshima, een delegatie van overlevenden uit Hiroshima en ook een uit Halabja, de Iraaks-Koerdische stad die leed onder hevige aanvallen met chemische wapens, en een delegatie van Iraanse oorlogsveteranen.

Vredeseducatie

Het museum werkt grotendeels met vrijwilligers onder wie twintig veteranen uit de oorlog met Irak. Zij zetten zich in als gids en vertellen hun verhalen. Er is een reizende tentoonstelling over chemische oorlogsvoering en er worden bezoeken georganiseerd aan de voormalige slagvelden. Voorts werken deze vrijwilligers als 'ambassadeur voor de vrede' in hun eigen omgeving en op openbare bijeenkomsten. Er is een project in het kader waarvan interviews plaatsvinden met overlevenden om zo de geschiedschrijving van de oorlog mogelijk te maken. Vlak bij het museum is een herdenkingsmonument voor de slachtoffers van de oorlog tegen Irak.

Vredeseducatie speelt een belangrijke rol in het werk van het museum. Er wordt gebruik gemaakt van tentoonstellingen (waarbij ook kunstenaars worden ingeschakeld), workshops, seminars, conferenties en cursussen. Daarbij komen onderwerpen als humanitair recht, ontwapening, verzoening en initiatieven voor vrede aan de orde. Vrede wordt daarbij nadrukkelijk gezien als méér dan afwezigheid van oorlog. Zij omvat ook duurzame economische en sociale ontwikkeling, respect voor de mensenrechten, democratische participatie, onderling begrip en tolerantie, communicatie en vrije uitwisseling van informatie en kennis. Het museum is bezig om een documentatiecentrum over deze onderwerpen op te zetten. Het geeft voorts huisvesting aan het secretariaat van de Iraanse afdeling van de internationale organisatie *'Burgemeesters voor Vrede'*, waarbij inmiddels 27 burgemeesters in Iran zich hebben aangesloten.

Meer bekendheid

Het vredesmuseum maakt deel uit van het *International Network of Museums for Peace*. Elk jaar neemt een delegatie deel aan de herdenkingsactiviteiten in

Hiroshima op 6 augustus. Ook zijn er goede contacten met het museum in Ieper, de Belgische stad die in de Eerste Wereldoorlog zo zwaar getroffen werd en waar in 1915 de eerste aanvallen met gifgas plaatsvonden. Er zijn banden tussen de gemeentebesturen van Teheran en Ieper, terwijl de Belgische ambassadeur een grote betrokkenheid heeft bij het Vredesmuseum in Teheran. Het museum krijgt financiële steun van onder meer de gemeente Teheran, maar is een onafhankelijke organisatie. Khateri is lid van het bestuur en besteedt als zodanig veel tijd aan de verdere ontwikkeling van het museum en het al uitgebreide geheel van activiteiten. Ondanks zijn vele werkzaamheden slaagde hij er ook nog in om zijn wetenschappelijke kennis van de medische gevolgen van de chemische oorlogsvoering vast te leggen in een proefschrift, waarop hij later in dit jaar zal promoveren aan de universiteit van New Castle in Engeland. Het voortreffelijke werk van het museum en zijn oprichter verdient het om meer bekendheid te krijgen in de wereld en de steun van allen die vrede werkelijk ter harte gaat.

Evangelisatie van joden

De huisrabbijn van onze katholieke geloofsgemeenschap belde me onlangs op en vroeg of ik een paar Hebreeuwse bijbels wilde hebben, Nieuwe Testamenten dan. Zij wilde ze kwijt. Ik wilde die wel in ontvangst nemen. We spraken een moment af.

Toen ik bij haar was, gaf ze me twee Nieuwe Testamenten Hebreeuws-Engels en twee Hebreeuws-Nederlands. Zelf besloot ze er een te houden als vakvrouw, om bij de hand te hebben, ook voor het Nederlands. En toen vertelde ze hoe ze eraan kwam.

De synagoge had van een vrouw bijbels gekregen, waaronder deze Nieuwe Testamenten. Het synagogebestuur had besloten dat het die Nieuwe Testamenten niet in de synagoge wilde hebben. Het wilde ze ook niet meteen weggooiden, en de onderlinge vertrouwdeheid leidde ertoe dat ze via mij aan onze katholieke geloofsgemeenschap werden aangeboden. We keuvelden nog even over het vreemde van de actie, dat zij die Nieuwe Testamenten hadden gekregen. Voor mij was het ook nog wel bijzonder dat ze in het Hebreeuws waren.

Thuisgekomen ging ik erin bladeren zoals dat met een Hebreeuws boek moet: voor ons boekgevoel van achteren naar voren. En daar stond de afzender: *The Society For Distributing Hebrew Scriptures*, opgericht 12 januari 1940. De datum maakte mij supernieuwsgierig. De Wereldoorlog al gaande, de Jodenvervolgingen in Duitsland al enkele jaren in volle gang. Waar was dit opgericht, door wie? Wat interessant, een organisatie die dan Hebreeuwse geschriften wil verspreiden. Meteen dook ik het internet op, en merkte dat ik op het verkeerde been was gezet. Even had ik een illustere subversieve organisatie voor ogen gehad die in tijden van massieve jodenvervolgingen daartegen een teken wilde zetten. Maar nee dus, het lag gecompliceerder. Opgericht in Groot Brittannië met zeer bepaalde bedoelingen. Ik pakte mijn nieuwe bezit weer op en ging echt lezen. En daar stond het:

*“Geachte heer of mevrouw,
De Heilige Schriften, zowel het Oud als het Nieuw Testament, zijn van Godswege door joodse mensen tot de wereld gekomen. Daarom is de wereld hen dank verschuldigd, immers waar deze Heilige Schriften worden ontvangen, hebben zij zegen van licht, vreugde en vrede gebracht. Moeten we helaas niet constateren dat heden ten dage zo weinig joden bekend zijn met hun eigen Boek, de grootste bijdrage tot welzijn van de mensheid?
Uit erkentelijkheid aan het joodse volk, en deels als inlossing van onze schuld, zouden we graag elk joods gezin een exemplaar van het Nieuwe Testament ter beschikking willen stellen. Daarom vragen wij u deze uitgave van het Nieuwe Testament in Hebreeuws/Nederlands te willen aannemen en bidden dat Gods rijke zegen u mag begeleiden bij de lezing ervan. Als deze uitgave aan uw wens voldoet, is het misschien mogelijk ook anderen, die u kent, een exemplaar te geven. Met hun toestemming kunt u ons hun namen en adressen toesturen, zodat wij hen een exemplaar kunnen doen toekomen.”*

Ik stelde mij voor, hoe Anne Frank en haar familie in het Achterhuis, weggeborgen voor de wereld en in dagelijkse angst voor ontdekking, zo’n exemplaar in handen zouden hebben gekregen. “Uit erkentelijkheid aan het Joodse volk, helaas zo weinig bekend met hun eigen Boek, stellen wij het Nieuwe Testament ter beschikking.” Dieper kun je je vijand niet beledigen. Maar het is niet eens als belediging bedoeld, dat is het meest beschamende.

Nog steeds ben ik verbijsterd. Mét enkele van mijn collega’s in mijn geloofsgemeenschap wil ik in het openbaar, bij dezen, mijn excuus aanbieden aan onze joodse vrienden, dat zij deze vorm van ‘beking’ moeten verdragen. Ik voel plaatsvervangende schaamte voor deze beledigende, berispende vorm van ‘dankzeggen’: een christendeel dat zich inzet voor de verheffing van de joden. 1940: wat een perverse vorm van antisemitisme in die tijden! En tot op heden actief.

YHS

Een kruisteken op de JSF?

Ruim 1700 jaar geleden, oktober 312, versloeg keizer Constantijn de Grote zijn rivaal Maxentius, vlak boven Rome. Constantijn streefde naar de macht in zowel het Romeinse als het Byzantijnse rijk. Vlak voor die veldslag ziet Constantijn midden op de dag een kruisteken van licht boven de zon. Daarbij de woorden ‘In (of ‘met’) dit teken zul jij overwinnen’.

Na zijn overwinning voorziet Constantijn alle legervandels van het kruisteken en een Christusmonogram. Zo wordt de oorlogsgod Mars door Christus vervangen. Het leger wordt tot de *militia Christi*. Christenen zijn voortaan van de angst voor vervolgingen af. Immers nu is de hoogste in het land zelf een christen. Ze hoeven niet langer dienst te weigeren. Het is een win-winsituatie. Constantijn ziet in het christelijk geloof een godsdienst die goed aansluit bij zijn aspiraties. Eén rijk, één keizer, één godheid, één kerk. Hij, Constantijn als de zonnekeizer, die ervoor zorgt dat er in dat grote geheel geen scheuren, geen schisma’s komen. Daarom bemoeit hij zich actief met de kerkpolitiek. Hij blijft zichzelf zien als de *pontifex maximus*, de hoogste priester. Is hij echt bekeerd tot het christelijk geloof? Of is het één grote inwisseltruc, waarbij alle Romeinse goden in één klap vervangen worden door die ene Christus? Hij is echt bekeerd volgens zijn biograaf en kerkvader Eusebius. Ik zie vanaf Constantijn een militarisering van het christendom. Christenen zijn niet langer martelaars, maar kunnen nu zelf martelen. De kruisweg van Christus wordt tot een kruistocht van christenen. De macht van de keizer over de kerk heeft geleid tot een kerk die in haar structuur als twee druppels water lijkt op het keizerrijk. De staatskerk zegent de wapens. De nationale vlaggen en het kruis van Christus hangen broederlijk naast elkaar in de kerken. Keizer, koning, president en kerkleiders staan samen op het bordes om de parades af te nemen. Het oorspronkelijk christelijk protest tegen de macht van het zwaard wordt voortaan in Christus’ naam met het zwaard onderdrukt. Dank zij het visioen van Constantijn wordt het kruis van Christus tot een zwaard en kunnen christenen vandaag vrolijk voor de JSF, de Joint Strike Fighter, zijn. Of je nu Romney heet of Obama, dat maakt voor de kijk op God en geweld niets uit. Beiden snappen net zo goed als Constantijn dat het christendom een uitstekende religieuze basis biedt voor een krachtige militaire natie. Een kruisteken op de JSF? Niet letterlijk, maar wel figuurlijk. Ik houd mijn hart vast voor de nieuwe namen. Er is al een Amerikaanse atoomonderzeeër met de naam ‘Lichaam van Christus’. Waarom zou een JSF geen ‘holy spirit’ heten? Met dank aan Constantijn.

Bram Grandia

Kleine 5000 kernwapens direct inzetbaar

Ruim vijftig jaar na de Cuba-crisis (oktober 1962) is het aantal kernwapens in de wereld zo goed als verviervoudigd. De verzendraketten zijn intussen verbeterd, de ladingen zijn zwaarder. Amerika en Rusland zijn gezamenlijk de bezitters van 90 % van het arsenaal waarmee de aarde meermalen vernietigd zou kunnen worden. Andere landen met kernwapens zijn China, Groot-Brittannië, Frankrijk, India, Pakistan en Israël. Iran en Noord-Korea zouden bezig zijn met de ontwikkeling ervan.

In totaal zijn er op de wereld rond de 19.000 nucleaire wapens. Begin vorig jaar waren er nog een kleine duizend meer. Deze reductie komt voornamelijk voor rekening van de VS en Rusland, die verouderd materiaal onbruikbaar hebben gemaakt. Na de Koude oorlog hadden beide landen hierover afspraken gemaakt. Van de huidige negentienduizend kernwapens is bijna een kwart vrijwel gebruiksklaar; de rest ligt veilig opgeslagen.

advertentie

VredesMagazine
Jaargang 5 nummer 3 — 3e kwartaal 2012 — Prijs € 2,50

- Aanval op Iran kan tot genocide leiden
  - NATO game over bestormt het hoofdquarter
- Onderzoeksdossier:
- Ondertussen in Irak

VredesMagazine informeert over oorlog en vrede, over machtspolitiek en veiligheidsbeleid, maar ook over alternatieven voor geweld en het opbouwen van een vredescultuur. Vredesmagazine analyseert, stemt tot nadenken en schudt mensen wakker.

Neem een abonnement of vraag een gratis proefnummer aan!

www.vredesmagazine.nl

In beperkte mate is het mogelijk dat onze bondgenoten, sponsors en aanverwante organisaties, na overleg met de redactie kleine advertenties doen opnemen tegen betaling. Informatie hierover is te verkrijgen via www.kerkenvrede.nl lvdherik@narratio.nl Ook uitwisseling van dergelijke boodschappen met sympathiserende media is hierbij mogelijk.

**Namens de redactie,
Leen van den Herik**

Het liefhebben van vijanden

Ook buiten de kring van de traditionele vredesbeweging bestaat belangstelling voor de vragen van vrede. Zo ontmoette ik de schrijver van het boekje *Vijanden om van te houden*, Ludo Hekman. Hij is filosoof en freelance journalist (NRC Next, Ned. Dagblad) en maakt o.a. spellen voor IKV Pax Christi. We wisselden boeken uit: hij gaf mij zijn boek en ik gaf hem *Oorlog verkopen*, het boek van onze theologische *Kerk en Vrede*-werkgroep. We concludeerden al snel dat de boeken over dezelfde dingen gaan. Vreemd eigenlijk dat we nog niet van elkaar wisten...

Hekmans aanpak is journalistiek. Hij vertelt van reizen, o.a. naar Iran, en doet verslag van gesprekken onderweg. Dat past bij zijn hoofdthema: er is een alternatief voor vluchten of vechten, namelijk je vijanden als vrienden benaderen, dus ontmoeten. De opzet van zijn boek maakt dat duidelijk: de drie delen heten: ontmaskeren, ontwapenen, omarmen. In het eerste deel ontmaskert hij de vijandsbeelden die ons worden aangeprezen of die we zelf – uit angst – scheppen. Met veel voorbeelden ontmaskert hij de belangen achter de beelden van de vijand, de filters die we bewust en onbewust hanteren. Hij hekelt bijvoorbeeld de continue koppeling van de islam aan geweld en angst. Hij sluit dit deel af met het begrip 'solidariteit in zonde': er valt geen zuiver onderscheid te maken tussen goeden en slechten; ieder mens heeft ook een donkere kant, die christenen 'zonde' noemen.

Een alternatief begint ermee, dat we weigeren de logica van geweld te accepteren, dat we vraagtekens zetten bij de vijandsbeelden die ons gepresenteerd worden, dat we investeren in ontmoeting en vreedzame oplossingen. Waarom zouden we dat doen? De eerste reden is: het 'werkt' uiteindelijk beter. De tweede grijpt dieper en ligt in het geloof: het kruis van Jezus als de apotheose van zijn leven, waarmee hij laat zien dat de verandering tot stand komt door het kwaad te ontmantelen en te kijk te zetten. Het christelijk geloof kent een laatste oordeel, waarin God de dingen zal rechtzetten en mensen recht zal doen. Dat oordeel is niet aan ons. Ons resten onvolledige, feilbare oordelen, waarin er wel vijanden zijn, maar wij geroepen zijn die vijanden lief te hebben.

Het boek daagt uit tot gesprek, en dat gesprek is er nog te weinig – tot verdriet van de schrijver. Een meerwaarde van het boek is dat er QR-codes in staan, die verwijzen naar websites en filmfragmenten op Youtube. Met een smartphone of iPad kun je die oproepen, en dat is heel instructief.

Harry Pals

Ludo Hekman: *Vijanden om van te houden*. Barneveld, Uitg. Plateau 2011, 120 blz. € 12,50.

Geweven vrede in Utrecht

De viering van de Vrede van Utrecht heeft het *Weefnetwerk Utrecht* gemotiveerd om een tentoonstelling te organiseren, waarin iedere deelnemer haar persoonlijke relatie tot het begrip 'vrede' tot uitdrukking brengt.

De deelnemers laten dat zien in functionele- of kunstzinnige geweven state-ments. Zowel in het platte vlak als in driedimensionele objecten, uitgevoerd met garen in wit, zilver en transparant. Bij de kunstwerken geven bijschriften

Als in de Gouden Eeuw bedreigt toenemende ongelijkheid ook nu onze welvaart

Afbouw van collectieve organisaties, instabiele markten en toenemende sociale ongelijkheid – het doet Bas van Bavel, hoogleraar economische en sociale geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, sterk denken aan de zeventiende-eeuwse Republiek. Want nee, de Gouden Eeuw was helemaal geen tijd van voorspoed. In werkelijkheid was dit vooral voor een kleine elite een gunstige periode.

Van Bavel: "De Gouden Eeuw markeert het einde van een heel lange periode van economische bloei in de Nederlanden, en in het bijzonder in Holland. Die bloei begon in de elfde eeuw. Naast de traditionele goederenmarkt kwamen er markten voor grond, arbeid en kapitaal tot stand. Grote delen van de bevolking konden aan de nieuwe markteconomie deelnemen dankzij de opkomst van zelforganisaties zoals gilden en meentgenootschappen. Die zorgden voor een gunstige inrichting van de economie, die gelijke kansen voor iedereen bood. Daardoor kon ondanks een enorme bevolkingsgroei de levensstandaard gelijk blijven en zelfs groeien. Een geweldige prestatie. Afgezien van een tijdelijk onderbreking in het midden van de veertiende eeuw, toen de Zwarte Dood de Nederlanden bezocht, duurde deze middeleeuwse bloeiperiode tot en met de zestiende eeuw. Maar aan het begin van de zeventiende eeuw stopte de groei van het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking. Bovendien werd de economie instabieler. Er waren in de Gouden Eeuw grotere schokken en crises dan in de periode daarvoor.

Wat er gebeurde was, dat een kleine groep kooplieden de economie ging domineren. De nieuwe elite maakte zich meester van de politieke en bestuurlijke macht in de Republiek, en gebruikte die om de markten voor grond, arbeid en kapitaal zo in te richten dat zij er zelf beter van werden. De zelforganisaties uit de Middeleeuwen verdwenen of werden voortaan door dezelfde elite gedomineerd. Arbeid werd vaker door middel van dwang ingezet. Denk aan de raps- en spinhuizen, kinderarbeid en de slavernij in de kolonies. Wellicht tweederde of meer van de bevolking ging er tijdens de Gouden Eeuw in levensstandaard op achteruit. Ondertussen vergaarde een kleine groep enorme rijkdommen – waar we ons nu in het Rijksmuseum aan kunnen vergapen.

Omdat de markt instabieler werd en de economie door deze ontwikkelingen stagneerde, trokken de rijken hun kapitaal steeds meer terug uit de Nederlandse economie. Ze belegden liever in overheidsschulden of in opkomende economieën elders in de wereld. We associëren deze negatieve ontwikkeling doorgaans met de achttiende eeuw, maar dat was slechts de laatste stap in een proces dat al in de zeventiende eeuw was ingezet.

Ik zie overeenkomsten met wat er momenteel in Nederland gaande is. Onze hoge levensstandaard hebben we te danken aan de economische groei die begon aan het einde van de negentiende eeuw. In die tijd werden sterke zelforganisaties opgericht, zoals woning coöperaties, vakbonden, politieke partijen en onderlinge ziektekostenverzekeringen. Net als in de late Middeleeuwen zorgden deze organisaties voor een maatschappelijk evenwicht en hebben zij bijgedragen aan de groei en aan een gelijkmatige verdeling van de vruchten daarvan. Maar in de afgelopen decennia zijn ook deze zelforganisaties uitgehold. Ziektekostenverzekeringen en coöperaties zijn marktpartijen geworden, die moeten concurreren. Financiële instellingen beleggen hun geld op de wereldmarkt in plaats van in eigen land. De economische en sociale ongelijkheid in Nederland groeit. We zitten nu qua vermogensongelijkheid weer op hetzelfde hoge niveau als in de Gouden Eeuw. En dat is geen goed teken."

Bas Kromhout

Bron: *Historisch Nieuwsblad*. Postbus 256, 1110 AG Diemen.

een nadere toelichting op de gedachten en gevoelens die de deelnemer als uitgangspunt hanteerde bij het ontwerpen en vormgeven van het weefsel. De Doopsgezinde kerk neemt in de zomermaanden deel aan het cultuur historische project *Kerken kijken Utrecht*. Gedurende die openstelling, vanaf half juni tot half september meestal van woensdag tot en

met zaterdag, is de tentoonstelling te zien in het kerkgebouw aan de Oude Gracht 270.

Op sommige zaterdagen zijn er weefdemonstraties. In overleg zijn er rondleidingen mogelijk. Verzoeken daartoe graag richten aan weefnetwerkutrecht@gmail.com of tel. 0622905570.

Op het moment waarop ik dit schrijf, is het precies twee jaar geleden dat de dichter Willem Barnard, tevens lid van *Kerk en Vrede*, overleed. Dat was op 21 november 2010, de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Ik zie deze bijdrage over zijn lied *‘Van kerk en wereld’* dan ook als een hommage aan deze illustere voorganger en voorzanger. Of zoals Tom Naastepad hem zo mooi karakteriseerde: “In W. Barnard bespeurt men de Schriftgeleerdheid van de goede huisvader die uit zijn voorraad oud en nieuw te berde brengt.” En dat is precies wat er gebeurt in dit lied van Barnard. Hij citeert de Schrift en legt nieuwe verbanden. Dit lied, *Samen op de aarde*, nr. 210 in de bundel *‘Tussentijds’* – aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de Kerken

– staat ingedeeld in de rubriek ‘De gemeente en de wereld’, onder het kopje ‘Vrede’. De oorspronkelijke titel van het lied ‘Van kerk en wereld’ suggereert al tegenstellingen, die Barnard ook benoemt: *‘t Westen en het oosten, voor- en nageslacht, ... gaf Hij zon en maan, wijzen en onwijzen... Israel, Egypte, stem en tegenstem, hoogtepunt en diepte- nieuwe namen noemen, voor een oud gemis. Kerk en wereld samen, vasteland en zee, worden ja en amen, ja uit ja en nee.*

Bij de tegenstelling ‘voor- en nageslacht’ moet ik onwillekeurig denken aan 150 jaar afschaffing slavernij, onder het motto: Slavernij, niet goedpraten, maar uitpraten! Als het om de verhouding ‘Kerk en wereld’ gaat, moeten deze tegenstellingen met elkaar verzoend worden. Alleen zo kan wat God geschapen heeft in stand worden gehouden.

Couplet 1 en 2 zeggen het zo:

*1.– Samen op de aarde,
dat beloofde land,
God zal ons bewaren,
want Hij houdt in stand*

*2.– wat Hij heeft geschapen
Met zijn hand, zijn woord.
Hij zal niet verlaten
Wat Hem toebehoort.*

Couplet 6 wijst de enige weg uit de eerder genoemde, haast onoverbrugbare tegenstellingen: verzoening.

*6.–...want Hij zal verzoenen
wat vijandig is,
nieuwe namen noemen,
voor een oud gemis.*

De eenvoudige en aansprekende melodie van Kenneth George Finlay (1882-1974) – een typi-

sche vierregelige Engelse ‘hymn’ met de naam ‘Glenfinlas’ – kennen velen van het adventslied van Sytse de Vries *Licht in onze ogen*.

Na de stijgende en dalende beweging van regel één, omspannt de tweede regel een stijgend octaaf naar de dominant. De derde regel stijgt nog één noot hoger om te landen op de grondtoon, terwijl de slotregel de grondtoon sierlijk omspeelt. De eigen zetting van de componist verdient voor de begeleiding uiteraard de voorkeur. Een sterk lied met een brede thematiek, dus ook breed inzetbaar.

Agenda

3, 10, 17, 24, 29 en 31 maart Schipholwakes

14:00 – 15:00 uur, nieuwe Schipholgevangenis. Honderdvijftig jaar na de afschaffing van de slavernij is het de hoogste tijd om ook een eind te maken aan het illegaliseren, opjagen en opsluiten van onze medemens! Info: www.schipholwakes.nl.

3, 10 en 17 maart

Slavernij goedpraten of uitpraten
Naast de gebruikelijke preeksetsen, biedt *Kerk en Vrede* in deze Veertigdagentijd – van oudsher een tijd van inkeer, bezinning en gebed – een alternatief van ‘Drie diensten om vrede’ rond het thema ‘slavernij’. Info: www.kerkenvrede.nl.

21-27 maart

Filmfestival “Movies that Matter”
Jaarlijks internationaal film- en debatfestival over recht en vrede, met actuele, geëngageerde films en docu’s van bevoegde filmmakers die opvallen vanwege hun filmische kwaliteit, dringende inhoud en urgentie, en het debat aan-

zwengelen over een rechtvaardige wereld en dilemma’s van onze tijd aan. Ook verdiepingsprogramma en talkshows. In het Filmhuis en in Theater aan het Spui. Organisatie o.a. Amnesty International. Info: www.moviesmatter.nl

28 maart / 30 maart

Waken van Vrouwen in het Zwart

Resp. in Maastricht, 18:15-19.15 u. en Utrecht, 13:00-14.00u. Stil protest tegen de bezetting van de Gazastrook, de westelijke Jordaanoever en Jeruzalem. Tevens ter bevordering van de ontruiming van de settlements. Mannen in het zwart zijn ook welkom. Info: 06-11307410 en 030-2413646; www.vrouweninhetzwart.nl.

2, 9, 16, 23, 25 april

Vredestheologie

Prof. dr. Fernando Enns, doopsgezind hoogleraar geeft, in het kader van de Open Universiteit, een reeks voordrachten als ‘inleiding op de vredestheologie’. Locatie: VU Amsterdam, telkens 13.00u.

Opgave via Doopsgezind Seminarium, v.kok@ads.nl. Het betreft een samenwerking van de Raad van Kerken met de Doopsgezinden in het kader van de voorbereidingen op de tiende assemblee van de Wereldraad in Busan.

7 april

Wake Detentiecentrum Zeist

Elke eerste zondag van de maand om 16.30 uur, Richelleweg 13, Soesterberg. Door onze maandelijkse aanwezigheid proberen wij de aandacht te vestigen op deze humanitaire ontoelaatbare situatie. Breng bloemen mee! De mensen binnen weten dat we er zijn en hen niet vergeten. Info: 030-6920592 / 06-38795678 of 030-6975362 / 06-29025008.

11 en 13 april

Vrede van Utrecht 2013

Het ‘vredesjaar’ 2013 is los gebaarten. De programmering van Vrede van Utrecht start op 11 april en loopt tot en met 21 september 2013; van de datum van de tekening van het vredesverdrag tot aan de Internationale Dag van de Vrede. De officiële opening is op 11 april met onder meer het Vrede van Utrecht-concert in de Domkerk (voor genodigden), waarna op

13 april de spectaculaire publieksoopening plaatsvindt op het dak van de A2 (in Leidsche Rijn), met Tom Holkenborg (Junkie XL) en het Metropole Orkest. Nadere info: www.vredevanutrecht2013.nl

15 april

Wereldwijd tegen militaire uitgaven

Derde mondiale actiedag tegen militaire uitgaven. De huidige economische crisis zet regeringen wereldwijd onder druk om de uitgaven voor essentiële menselijke behoeften te verminderen. Tegelijk wordt wereldwijd meer dan ooit uitgegeven voor het leger: 1.738 miljard dollar per jaar. Info: Campagne Tegen Wapenhandel: 020 616 4684; www.demilitarize.org.

20 april

Algemene Ledenvergadering Kerk en Vrede

De Algemene Ledenvergadering van *Kerk en Vrede* wordt dit jaar gehouden op 20 april in het gebouw van Voor Stad en Kerk (STEK), Parkstraat 32, 2501 CJ, Den Haag.

5 mei

Wake Detentiecentrum Zeist

Zie 7 april

7 juni

Wake Detentiecentrum Zeist

Zie 7 april

21 juni

Songs of Peace 2013

Utrecht 17:00 - 22:00 uur Dom Een Korenfestival in de Dom van Utrecht (17:00-22:00u.) georganiseerd door *Kerk en Vrede*, in het kader van de herdenking van de Vrede van Utrecht. Zie ook blz. 2 van dit nummer, en info www.kerkenvrede.nl.

1 juli

Nationale slavernijherdenking

Sinds 1 juli 2000 wordt de nationale slavernijherdenking in het Oosterpark Amsterdam door vele betrokkenen, nazaten en geïnteresseerden, bijgewoond. Er worden toespraken gehouden en kransen gelegd ter nagedachtenis van degenen die hebben geleden onder de Transatlantische slavernij en nog lijden onder de hedendaagse slavernij. Dit jaar zal de nationale herdenking uitgebreider zijn dan in andere jaren. Zo worden er prominente binnenlandse en buitenlandse gasten en politici uitgenodigd om het nationale en internationale karakter van deze herdenking tot uitdrukking te brengen.

Colofon

Vredesspiraal is het kwartaalblad van de Vereniging Kerk en Vrede.

Redactie

Jan Anne Bos, Héleen Broekema, Lambert van Gelder (eindred.), Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth.

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. Het alom heersende geloof in geweld – ook binnen de kerken nog niet overwonnen – moet weerlegd en ontzenuwd worden. Elke poging tot

(christelijke) rechtvaardiging van militair geweld en van voorbereiding daartoe verhindert de dienst der verzoening waartoe kerken en christenen geroepen zijn.

Abonnement

Als u het werk van *Kerk en Vrede* onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een abonnement op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Bankrekening: 435382.

Lezersbrieven

Lezers kunnen altijd reageren via onderstaande adressen. De redactie rekent op

bijdragen van ca. 350 woorden. In voorkomende gevallen behoudt de redactie zich het recht voor om langere bijdragen eventueel in te korten.

Adressen

Postadres van *Kerk en Vrede* en *Vredesspiraal*
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht.
Bezoekadres: Obrechtstraat 43, Utrecht
Telefoon 030-2316666; fax: 030-2714759

E-mail: vredesspiraal@kerkenvrede.nl
en/of: a.debruijn@kerkenvrede.nl
Website: www.kerkenvrede.nl
Facebook: www.facebook.com/kerkenvrede
Twitter: <http://twitter.com/#!/kerkenvrede>

Advertenties

Informatie via www.kerkenvrede.nl of via lvdherik@narratio.nl

Officemanager

Arie de Bruijn

Layout en druk

Narratio, Gorinchem
ISSN-nr. 1574-2725

Op weg naar Ketikoti

Op weg naar verzoening met de nakomelingen van de Surinaamse slaven is een creatief traject uitgezet door de Raad van Kerken, met deelname van *Kerk en Vrede*, de Basisbeweging Nederland en de Evangelische Alliantie. Slavernij als thema druppelt langzaam de media binnen. 'Ver van mijn bed' is het gevoel van veel Nederlanders. 'Ja, maar wij zijn wel dicht bij hun bed' is nu een aanbevolen standaardreactie.

Yosé Höhne-Sparborth

De nakomelingen van de slavernij zit het nog in de botten. Maar ook: na de afschaffing van die slavernij werden veel andere vormen van slavernij ontwikkeld. Daar zijn de economische en financiële bazen van deze wereld goed in. De kunst zal zijn, om ons 'ver van mijn bed'-gevoel te veranderen in het besef dat wij wel degelijk dicht bij hun bed zijn. Kindsclaven, vrouwen en mannen onder erbarmelijke arbeidsomstandigheden produceren onze kleding, onze chocolade, onze koffie, onze touchscreens. De Fair Trade beweging doet haar stinkende best, maar de georganiseerde ellende is zoveel groter en zo veel sneller. Daarom, minstens nu: verzoening met de nakomelingen van de slaven van toen. Dan kunnen we ook samen de schouders zetten onder de strijd tegen de huidige slavernijvormen.

SLAVERNIJROUTE

De eerste statie was jongstleden 20 februari: *Slavernij, goedpraten of uitpraten*. In dagblad *Trouw* kon men uitvoerig lezen over de slavernijroute in Utrecht. Veel bezoekers van die dag hebben die wandel- en gedenkroute gelopen. Ze kregen een klein mapje met wat teksten mee, om hen te helpen daarmee in de eigen geloofsgemeenschappen verder te werken. Geselecteerd materiaal werd te koop aangeboden: *Nooit meer Elmina*, een boek over Afrikaanse theologen die nadenken over hun geschiedenis met slavernij. Hun voorouders waren degenen die volksenoten of leden van vijandige stammen verkochten aan de slavenhouders. Een boek met verhalen van Surinaamse nakomelingen van slaven. En een slavernijkwartet, gemaakt door en verkrijgbaar bij *Kerk en Vrede* (zie Bon voor Vrede, blz.12). Inhoudelijke handreikingen dus, en

didactische. Om op weg te gaan naar 1 juli 2013 en daarna.

VIERING EN BEZINNING

Drie vieringen rond slavernij, in de vastentijd of daarna. Het materiaal om zulke vieringen te maken staat allemaal op de website van *Kerk en Vrede*. In de

nomische geschiedenis, maar ook de kerkelijke, theologische. Elke kaart van het slavernijkwartet kan aanleiding geven tot een gesprek daarover. Wij christenen, die een God belijden die zich kenbaar maakte door slaven uit de slavernij weg te voeren, moeten erkennen: onze voorouders hadden beter kunnen weten.

GESCHIEDENIS

Op vele wijzen kun je een eigen lokale kleur geven aan een proces van geschiedenis kennen. Wie de contacten heeft, kan iemand uitnodigen die uit Suriname komt of van de Antillen, om uit

wat je dan aan goed kon doen, en wat er dan aan machteloosheid was. Of, heel lokaal: een huis waar een slavenhandelaar heeft gewoond, een huis waar koloniale waar werd verkocht. En, om accent te geven aan onze strijd tegen die uitbuiting: sporen van eerlijke handel in eigen dorp of stad: waar waren ze, waar zijn ze?

VASTLEGGEN

De Raad van Kerken (Koningin Wilhelminalaan 5, Amersfoort) zou heel gelukkig zijn als u iets van die plaatselijke processen wilt vastleggen op papier, of in welke vorm ook, en hen wilt toesturen.

en politici zijn uitgenodigd om het nationale en internationale karakter van deze herdenking tot uitdrukking te brengen.

WERELDRAAD

De Wereldraad van Kerken komt ons theologisch geweldig tegemoet in dit proces van bezinning. De teksten die zijn klaargemaakt voor de Assemblee van de Wereldraad a.s. oktober te Busan, Zuid-Korea, om daar de ontmoetingen en reflecties verder te helpen, zijn allemaal theologische handreikingen voor een proces van verzoening tussen noord en zuid. Er worden theologische

hoofdpijnen vindt u een overweging bij de hoofdttekst en enkele suggesties voor gebeden. Voor de echte liturgieknutselaars zijn er dan nog wat andere suggesties voor liederen, overwegingen, gebeden. Voor lokale vieringen bij dit thema is altijd aan te bevelen, dat u zich goed realiseert voor welke gemeente u spreekt, welke plaats deze heeft binnen de samenleving. De grachtengordel heeft een andere verhouding tot de slavernij dan de veenkoloniën. En belangrijk is: schuldgevoel wekt niet op en maakt niet creatief, integendeel. Schuldgevoel blokkeert processen van communicatie en verzoening. Maar, om zoets als slavernij historisch te verzoenen met de nakomelingen, is het wel van belang goed op de hoogte te zijn van de eigen geschiedenis. Dat betreft de eco-

de geschiedenis daar te vertellen. Maar het kan ook heel spannend zijn om verhalen te verzamelen over opa's en oma's die als slaven werkten in fabrieken, als dagloners in veenkoloniën, als onderbetaalde matrozen op de grote vaart. Of oma's en opa's die in Indonesië leefden als koloniale heren en dames met een reeks huisbedienden die niet meer slaven heetten.

Of, voor missionarissen en zendelingen onder ons: de herinnering aan wat ze zagen gebeuren in de heersersverhoudingen tussen noorderlingen en zuiderlingen. De ellende van veel bevolkingsgroepen in het zuiden die volledig zijn overgeleverd aan de macht van multinationals. De ontwrichtingen door de koloniale geschiedenis die tot op heden doorwerkt in al die landen. En

Dat zal dan op 1 juli worden aangeboden aan de Evangelische Broedergemeente in Amsterdam.

KETI KOTI – NATIONALE SLAVERNIJHERDENKING.

Ketikoti (Dag van de vrijheden). Amsterdam Oosterpark, Stadschouwburg 1 juli 2013. Dat valt op een maandag. Op de voorafgaande zondag zou u nog eens aandacht kunnen geven aan het thema slavernij: de erflast van deze geschiedenis, de intense strijd die ertegen werd gevoerd, de actuele vormen van slavernij, de blijdschap om die stap die toen wel werd gezet. Ook al weten we dat daardoor slavernij nog meer onzichtbaar is gemaakt. De nationale herdenking in 2013 zal uitgebreider zijn dan in andere jaren. Prominente binnenlandse en buitenlandse gasten

inzichten aangereikt, die voorbij trachten te komen aan de dominantie van het witte noorden, de wereld die dit uitbuitende economische systeem in beweging zette. *Kerk en Vrede* biedt één brochure al aan (zie Bon voor Vrede, blz. 12). Ook geeft *Kerk en Vrede* medewerking aan de vertaling van een tekst over missionering, die de gemarginaliseerde wereld in het centrum stelt van de theologische belijdenis. Op weg naar Busan, en vooral opnemen wat Busan ons biedt, kan voor ons een weg worden van intense inkeer, bekering, een volledig nieuw theologisch perspectief voor het waarnemen, beoordelen en handelen in de realiteiten van de wereld van vandaag. Als geloofsgemeenschappen kunnen we zo met die teksten aan de slag.

In een mogelijk signaal aan Frankrijk dat ze bij de oorlogvoering in Mali hun eigen broek op moeten houden, dienden de VS in eerste instantie een rekening van tussen 17 en 19 miljoen dollar in voor de zeker 30 militaire transportvluchten die ze hebben verzorgd voor Operatie Serval. Na een ongebruikelijk heftig protest van Parijs, heeft Washington inmiddels laten weten de rekening te laten zitten. Duitsland heeft weer een heel ander probleem met de bijdrage aan het militaire luchttransport voor Operatie Serval. De Duitsers hebben een rode-kaarthou-

der geïnstalleerd bij het European Air Transport Command in Eindhoven, de gezamenlijke pool van Europese NAVO-landen voor militair transport. De Duitse officier moet voorkomen dat de Duitse vliegtuigen worden beladen met Franse wapens.

En er doemen veel grotere problemen op aan de horizon. De aanval van een gewapende fundamentalisti-

sche groep op de gasinstallatie bij In Amenas in Algerije vestigt de aandacht op pogingen van het Westen om de activiteiten van groepen als al-Qaida in de Islamitische Maghreb te traceren en een halt toe te roepen. Het Britse ministerie van buitenlandse zaken beschouwt nu Nigeria, Niger, Mauritanië, Algerije, Libië en zelfs Egypte als mogelijke doelwitten van de strijdgroepen.

De VS hebben al in 2010 Algerije geholpen bij het opzetten van een regionaal centrum voor het delen van inlichtingen in de Algerijnse stad Tamanrasset om de inspanningen te coördineren. De Britten willen samen met Afrikaanse landen een militaire basis inrichten aan de grens van Algerije en Mali, aldus het blad *Independent* dat kennelijk enige inzage heeft gehad. Het Joint Special Operations Command van het Pentagon voert al enkele jaren geheime luchtverkenningen in de regio uit onder de codenaam *Creek Sand*.

Gerommel rond Mali

Slavernij- kwartet

BON voor VREDE

- ☐ Noteer mij voor € 15 als abonnee op het kwartaalblad *Vredesspiraal*. Daarmee ondersteun ik ook het werk van *Kerk en Vrede*. Ik wacht met betalen op de acceptgiro.
- ☐ Noteer mij als lid van *Kerk en Vrede* voor € 40 per jaar. Ik ontvang dan de *Vredesspiraal* en de ledenbrief van *Kerk en Vrede*. Ik wacht met betalen op rekening.

Stuur mij (bij mijn bestelling ontvang ik een acceptgiro):

Nieuw! Slavernijkwartet

Nieuw! Kingston brochure!

- ☐ slavernijkwartet € 7,00
- ☐ velletje vredeszegels 'Vrede' 10 stuks à € 6,00
- ☐ velletje vredeszegels 'Maak oorlog illegaal' 10 stuks à € 6,00
- ☐ oecumenische vredesconvocatie Kingston rechtvaardige vrede, werk voor de kerk € 5,00
- ☐ 10 stickers klein € 0,60
- ☐ 10 stickers groot € 5,00
- ☐ het boek "Oorlog verkopen" à € 13,50
- ☐ de vredesliederenbundel "En alle angst voorbij" à € 9,75
- ☐ de brochure "Wees niet bang" (Oecumenische Bezinning) à € 4,00
- ☐ de brochure "60 jaar NAVO" à € 1,50
- ☐ een VREDE-vlag (1 x 1,5 m) à € 10,00
- ☐ een grote VREDE-vlag (2 x 3 m) à € 50,00
- ☐ een VREDE-kaart € 0,50
- ☐ een pakketje van 50 VREDE-kaarten voor € 17,50
- ☐ een pakketje van 100 VREDE-kaarten voor € 30,00
- ☐ VREDE-kaarsen (12 cm hoog / 6 cm diameter) à € 6,00*

Voor de overige producten: zie onze website

* (N.B. kaarsen moeten voor € 6,75 als pakket gefrankeerd worden, onafhankelijk van het bestelde aantal kaarsen)

naam: -----

adres: -----

Postcode en plaats: -----

Na aankruisen en invullen deze bon opsturen naar:
Kerk en Vrede, Antwoordnummer 4448, 3500 VB Utrecht
(een postzegel mag, maar hoeft niet)

Kerk en Vrede heeft met behulp van onze Eirene-vrijwilliger Malte Hoberg een 'slavernijkwartet' ontwikkeld. Zonder hem zou het technisch een te groot probleem geworden zijn. Het spel behandelt in acht kwartetten verschillende thema's rondom slavernij. Elk van die thema's heeft vier onderthema's, zoals dat bij kwartetten hoort, en op elke kaart staat een korte tekst die een kleine toelichting geeft op dat onderdeel. Het zijn die korte teksten die aanleiding kunnen zijn voor gesprekken. Er zijn teksten bij die u vertellen wat u al weet. Er zijn ook teksten bij die de accenten scherp zetten.

Dan kan het de vraag zijn of dat niet te scherp gesteld is of misschien wel nog scherper gesteld moet worden. Er zijn teksten bij die u iets melden waardoor u verast bent. Maar u kunt natuurlijk ook gewoon spelen. Of uw kinderen laten spelen. Want elk kwartet heeft ook nog een eigen kleur. Wie a, b, c, en d uit elkaar kan houden en kleuren weet te onderscheiden, kan het spel spelen. Onder de thema's vindt u ook moderne slavernij. U vindt korte gegevens over ons economisch systeem. U vindt informatie over de strijd rond de afschaffing van de slavernij. De ellende én de

overlevingskracht van de slaven wordt in beeld gebracht. En de argumenten die toen de slavernij moesten legitimeren en die nu, in een wat ander jasje, nog steeds uitbuiting en slavernij legitimeren. En voor wie dan nog meer zou willen weten: met de elementen die het kwartetspel aanreikt, kunnen uw kinderen en kleinkinderen of misschien ook uzelf gaan googelen om nog heel veel meer te weten te komen over de oude slavernij en de huidige vormen van slavernij. We wensen u veel lees- en speelplezier.

De staf van Kerk en Vrede

Slavernij met dezelfde arrogantie als bij oorlog

Bij slavernij denk ik: wie ben jij dat je kunt beschikken over het leven van een ander? Het gaat om dezelfde arrogantie als bij moord en oorlog: jezelf het recht toekennen het leven van een ander te nemen. Dan moet je je wel superieur voelen aan die ander.

Als nog argeloze puber werd ik me dit voor het eerst bewust. In een heftig gesprek met mijn ouders meenden zij te weten – te goeder trouw – dat negers lui zijn, en dus de harde aansturende hand van blanken nodig hebben. Dat was de rechtvaardiging van de Zuid-Afrikaanse apartheid.

Die herinnering komt terug als we in een onderzoeksgroep in onze kerk (de Janskerk in Utrecht) ons bezig houden met slavernij. Ik vertel over de 'Brief uit Accra' (2004), waarin christenen (afstammelingen van slaven en slavenhouders) vertellen hoe ze samen zijn in een kerkruimte in een fort, waar de slaven gevangen waren voor ze naar Amerika werden vervoerd. Boven werd de Heer bezongen, onder crepeerden de negerslaven. Dat werd normaal gevonden. Want blanke Hollanders waren Gods uitverkoren volk, negers hadden geen ziel.

Dat is geen geschiedenis, de huidige wereldorde is een voortzetting onder andere gedaante van de koloniale en slaveneconomie. Nog steeds oefent westers kapitaal wereldwijd geweld uit – militair en economisch – om over de ruggen van niet-blanken grondstoffen te roven. Onze economie is doortrokken van racisme: neerkijken op anderen. Met dit racisme bewaken onze regeringen de Europese grenzen, en worden de Grieken weggezet als...lui (daar hebben we het woord weer!). 'De anderen' zijn nog steeds geen mensen zoals wij. Nog steeds heerst het geweld in onze harten.

Harry Pals

Vragen van een vader

Wat zou ik doen als mijn 14-jarige dochter in haar hoofd zou worden geschoten? Dat overkwam de vader van Malala Yousafzai, het neergeschoten Pakistaanse meisje. Ik zou kapot, razend en gek zijn van verdriet. Ik zou schreeuwen om wraak of misschien alleen maar roepen 'Oh mijn God, waarom?' Wie is haar vader? Op de website van de *New York Times* vind ik twee filmpjes uit 2009. Ik zie een dappere vader vechtend voor onderwijs voor meisjes. Ik zie zijn 11-jarige dochter Malala. Ze wil dokter worden. Haar vader ziet meer in haar. Malala kan Pakistan een nieuwe richting wijzen. Ze wordt tot een icoon voor de vrijheid van onderwijs voor meisjes. Ze houdt een anoniem blog bij voor de BBC waarin ze haar ervaringen vertelt. Ze durft en valt op. Een jaar geleden kondigt Desmond Tutu haar

nominatie aan voor een internationale kinderprijs. Als vader zou ik èn trots zijn èn mijn hart vasthouden. Hoelang gaat dit goed? Blijf ik in dit door de Taliban gecontroleerde gebied? De vader vertelt dat hij desnoods bereid is om te sterven voor zijn ideaal. Dan wordt niet hij, maar zijn dochter neergeschoten. De knapste Engelse dokters vechten voor haar leven. Overal wordt voor haar gebeden. Tegelijkertijd wordt Malala ook tot een icoon gemaakt om de oorlog tegen de Taliban te legitimeren. Wereld, kijk eens tegen wat voor beesten de VS vechten. Ik kom – op Pakistaanse websites – in een boeiende discussie terecht. Waarom wordt Malala tot icoon en Tariq Aziz niet? Aziz is de 16-jarige jongen die een jaar geleden vanuit een Amerikaanse drone geëxecuteerd werd. Ook hij had een ideaal.

Hij wilde fotograaf worden om de moorden vast te kunnen leggen. Samen met zijn 12-jarig neefje werd hij vermoord.

In de *Washington Post* las ik op de ene pagina over Malala en op de andere dat de CIA toestemming van het Witte Huis wil hebben voor een grote dronevloot. De CIA wil zich tot een wettige executiemacht ontwikkelen. Ik ben woedend èn om het neerschieten van Malala èn om de moord op Tariq. Waarom wordt Malala wel voorpaginanieuws en Tariq Aziz niet? Waarom krijgt Malala een blog bij de BBC over de wandaden van de Taliban en wordt Tariq, die kritische vragen stelt aan de dronemacht, neergeschoten? Waarom? Wat zou ik doen als ik de vader van Tariq was?

Bram Grandia (IKON rtv)